

**O'ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI
KAMOLIDDIN BEHZOD NOMIDAGI MILLIY
RASSOMLIK VA DIZAYN INSTITUTI**

**SAN'ATSHUNOSLIK FAKULTETI
MUZEYSHUNOSLIK KAFEDRASI**

“Himoyaga ruxsat etilsin”
Fakultetit dekani
_____ B. Sangirov
“ ____ ” _____ 2020- yil

5150200 – San’atshunoslik (muzey ishi va madaniy meros ob’ektlarini
saqlash) ixtisosligi ta’lim yo’nalishi
055-16 guruh talabasi

**UMIRQULOVA MUHAYYO FAXRIDDIN QIZINING
ORDEN VA MEDAL KOLLEKSIYALARINI SAQLASH VA NAMOYISH
ETISH MASALALARI
(OLIMPIYA SHON-SHUXRATI MUZEYI MISOLIDA)
mavzusidagi
BITIRUV MALAKAVIY ISHI**

Ilmiy rahbar: “Muzeyshunoslik”
kafedrasi dotsenti
_____ Ch.X.Ganiyeva

“Himoyaga tavsiya etilsin”
“Muzeyshunoslik”
Kafedrasi mudiri
_____ K.S.Nishanova
“ ____ ” _____ 2020 yil

Toshkent-2020

Mazkur bitiruv malakaviy ishi Muzeyshunoslik kafedrasida bajarilgan. Muzeyshunoslik kafedrasi 2020 yil ____dagi № ____-sonli majlisida hamda San'atshunoslik fakultetining «____» _____ 2020 yildagi №____-sonli fakultet Kengashida muhokama etilgan va himoyaga tavsiya etilgan.

Taqrizchi:

Himoya 2020 yil ____ iyun soat ____ da Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutida o'tkaziladi.

Manzil: Toshkent shahri, Mirobod tumani, Mironshoh ko'chasi, 123 uy.

MUNDARIJA

KIRISH.....	4
 I BOB. ENG QADIMGI ORDEN VA MEDALLAR TARIXI.	
I.1. Orden va medal – milliy badiiy yodgorlik sifatida	9
I.2. Orden va medal san’atida allegoriya, timsollar va atributsiya	17
 II BOB. OLIMPIYA SHON-SHUHRATI MUZEYI FAOLIYATIDA ORDEN VA MEDALLAR KOLLEKSIYASI.	
II.1. Jahon muzeylarida medal kolleksiyalarini saqlash tajribasi, orden va medal to’plamlarining namoyish etilishi	29
II.2. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi faoliyatida orden va medal ashyolarini ekspozitsiyaga qo’yish masalalari	34
 XULOSA	45
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YHATI.....	48
ILOVALAR	51

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Sportchilarimizning g'alabasi in'ikosini Olimpiya shon-shuhrati muzeyini to'ldirib turgan ular qo'lga kiritgan faxriy yorliqlar, nishonlar, medallar bilan yanada ko'proq his qila olamiz. Sportchilarimiz yutuqlari xalqning g'alabasi demakdir, ularning qo'lga kiritgan va kiritayotgan yutuqlari nafaqat mutaxassislar tomonidan kuzatilmasdan balki xalq uchun, ularda sportga kelajakda avlodlarni ajdodlarga nisbatan faxr tuyg'usini uyg'otish, o'rnak olishlari uchun sport muzeyining bo'lishi davlat uchun muhimdir.

Respublikamiz birinchi Prezidenti I.A.Karimov rasmiy tashrif bilan Shveysariyaning Lozanna shahrida dunyoda birinchi bo'lib ochilgan Olimpiya muzeyiga tashrif buyurganlarida: "Men ham yurtimda shunday muzey tashkil etaman, chunki mening davlatimda ham sport qahramonlari talaygina"- deganlar. Respublikamiz birinchi Prezidenti tashabbuslari bilan muzey tashkil etildi. Muzeyning tashkil etilishidan asosiy maqsad O'zbekistonda yetishib kelayotgan yosh avlodni sportga qiziqtirish, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini rivojlantirish va bo'lajak olimpiya chempionlarini yetishtirish bilan bir qatorda O'zbekiston sportchilari yutuqlarini muzeyga tashrif buyurganlarga tanishtirishdir.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyida aynan orden va medal ashyolarining ekspozitsiyasiga to'xtaladigan bo'lsak, medal ekspozitsiyalarni to'g'ri tashkil qilish orqali sportchilarning yutuqlarini ommaga to'liq yetkazib berish, yuqorida aytib o'tganimizdek yosh avlodda faxr tuyg'usini uyg'otish, O'zbekistonda yetishib kelayotgan yosh avlodni sportga qiziqtirish yotadi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda prezidentimiz rahnamoliklari bilan sportning barcha turlariga e'tibor alohida qaratildi. Sportchilarimiz barcha shart-sharoitlar bilan ta'minlandi, musobaqalarda qatnashishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratildi. Bu sa'yi-harakatlarning natijasi o'laroq sportchilarimiz Jahon, Osiyo, Olimpiya o'yinlarida ishtirok etib yuqori natijalarga erishdilar va vatanimiz bayrog'ini yuksaklarga ko'tardilar. Hozirgi kunda sportning barcha turlari bo'yicha chempionlarimiz bo'lib ular O'zbekiston iftixorlariga aylanishdi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsad va vazifalari. Mavzuning asosiy maqsadi Olimpiya shon-shuhrati muzeyining faoliyati hamda orden va medal kolleksiyalarini saqlash va namoyish etishini yoritish orqali quyidagi vazifalar belgilab olindi :

- Orden va medal – milliy badiiy yodgorlik sifatida eng qadimgi medallar tarixini o'rganish;
- Orden va medal san'atida allegoriya, timsollar va atributsiyalarni o'rganish va tahlil qilish;
- Jahon muzeylarida orden va medal kolleksiyalarini saqlash tajribasi, medal to'plamlarining namoyish etilishi, bunda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyi hamda Rossiya Olimpiya Qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan Rossiya Olimpiya harakatining zamonaviy sport muzeyining faoliyati va aynan orden va medal ashyolarining ekspozitsiyaga qo'yish usullarini o'rganish va ijobiy jihatlarini ko'rsatib berish;
- Olimpiya shon-shuhrati muzeyining faoliyatini o'rganish hamda muzey misolida orden va medal kolleksiyalarini saqlash va namoyish etishni to'g'ri tashkil qilish masalalarini o'rganish, ahamiyatini ochib berish va xulosalarni umumlashtirishdan iborat.

Mavzuning o'rganilish darajasining qiyosiy tahlili. Bitiruv malakaviy ishiga material to'plash jarayonida muzeyshunoslikka oid qator manba va ilmiy adabiyotlarga murojaat qilindi. Avvalambor muzeylarning tarixini, faoliyatini aks ettiruvchi adabiyotlar tahlil etildi. Bunday adabiyotlar qatoriga I.Ilalovning "Muzeevedenie"¹, D.T.Kuryazovanning "Muzey ishi tarixi va nazariyasi"² va "O'zbekistonda muzey ishi tarixi"³ kitobi kabilarni kiritish mumkin. Bundan tashqari "Moziydan sado"⁴ jurnalining 2014-yilda chop etilgan nashrida Olimpiya shon-shuhrati muzeyi haqida, 2016-yilgi nashrida Olimpiya shon-shuhrati muzeyining yangi ekspozitsiyasi haqida yozilgan ma'lumotlardan foydalanildi.

¹ Илалов И. Музееведение. Т.: Мусика. -2006.

² Kuryazova T.D. Muzey ishi tarixi va nazariyasi . –T.: O'qituvchi, 2007. - 159 b.

³ Курязова Т.Д. Ўзбекистонда музей иши тарихи . – Т.: Санъат , 2010. -143 б.

⁴ Axmadaliyeva G. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi. Moziydan sado. –Toshkent .2014. №4(64).-17-bet.

Bugungi kunda muzeyshunoslikka oid ilmiy tadqiqotlar olib borilib, monografiya va darsliklar nashr etildi. Bu borada I.Ilatov⁵, G.Fuzailova, M.Hasanova⁶, M.Bekmurodov, M.Rashidova⁷, J.Hamidova, K.Nishanova, D.Kuryazova, M.Muhammedova, Ch.Ganieva⁸larning faoliyatlarini alohida e'tirof etish maqsadga muvofiq. "Muzey ishi tarixi va nazariyasi" kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanmada jahondagi nufuzli muzeylarning tashkil etilish tarixi, ularning faoliyati, respublikamiz muzeylari va ularning mustaqillik yillarida isloh etilishi o'rganilgan. Shuningdek, muzeyshunoslikning nazariy asoslari, muzeyda ish yuritish uslublari, ko'rgazma va ekspozitsiya tuzish metodlari haqida yozilgan. "O'zbekistonda muzey ishi tarixi" oliy o'quv yurtlari talabalari uchun mo'jallangan bo'lib, mamlakatimizda muzeylarning yaratilish tarixi, faoliyat, rivojlanishi, muzeyshunoslikning dolzarb masalalarini o'rganishga bag'ishlangan. J.H.Ismoilova, M.S.Muhammedovanning "Zamonaviy jahon muzeyshunosligi"⁹ o'quv qo'llanmasida muzeyshunoslikning nazariy asoslari, muzey ishi va uni yuritish uslublari, muzeylar faoliyatining turli yo'nalishlari, jahon muzeylari tajribasi va ular qo'llayotgan yangi metodlarni o'rganadi. J.H.Ismoilova, K.S.Nishanova, M.S.Muhammedova "Muzey va jamiyat"¹⁰ o'quv darsligida muzeylarning jamiyat hayotida tutgan o'rni va ahamiyati, ilk nazariy tadqiqotlar va hamkorlikni rivojlantirish masalalariga qaratgan. Muzey kommunikatsiyasining nazariyasi, strukturasi va zamonaviy muzeyshunoslik taraqqiyotidagi yangi an'analar keng talqin etilgan. K.Nishanovanning "Muzey – xalq tarixining ko'zgusi"¹¹ kitobida mustaqillik yillarida sohani rivojlantirishga doir qabul qilingan qonun, farmon va qarorlar me'yoriy hujjatlar sharhiga bag'ishlangan. M.Muhammedovanning "Muzeyshunoslik sohasini rivojlantirishda milliy va

⁵Илатов И.Музееведение. –Т.: Мусика, 2006.- 475 с.

⁶Фузайлова Г., Хасанова М. Музееведение. –Т.: Фан ва технологиялар босмахонаси, 2008. - 192 с.

⁷ Бекмуродов М., Рашидова М.Музейшунослик. – Т.: Ворис Али, 2006. - 102 б.

⁸ Ganiyeva CH.X. Muzeyshunoslik. – Т.: Barkamol fayz, 2018. - 166 б.

⁹ Исмоилова Ж.Х., Муҳаммедова М.С.Замонавий жаҳон музейшунослиги. – Т.: Munis design group, 2013. - 331 б.

¹⁰Исмоилова Ж.Х., Нишанова К.С. Муҳаммедова М.С. Музей ва жамият. –Т.: Чинор ЭНК, 2015. - 176 б.

¹¹Нишанова К.Музей – халқ тарихи кўзгуси. –Т. :Ёшлар матбуоти, 2011. - 391 б.

xalqaro tashkilotlar faoliyatining o'рни (XX—XXI asr)"¹² monografiyasida muzeyshunoslik sohasini rivojlantirishda olib borilgan nazariy tadqiqotlar, milliy va xalqaro tashkilotlar faoliyati, xorijiy davlatlarda muzeyshunoslik sohasining rivojlanish omillari, tarixiy-madaniy meros obektlarni muhofaza qilishga doir normativ hujjatlar, xalqaro tashkilotlar faoliyati keng miqyoda o'rganilgan. Ushbu borada yurtimizda amalga oshirilgan ishlar, XXI asrda muzeyshunoslikni rivojlantirish jarayonlari ham tadqiq etilgan. Sanab o'tilgan darsliklar, monografiyalar, olib borilgan ilmiy tadqiqotlar o'rganildi.

Bitiruv malakaviy ishini yozish jarayonida nafaqat zamonaviy, balki qadimiy medallar tarixi ham o'rganildi. Odnoralovning "Medal san'ati texnikasi"¹³, "An'anaviy medallar"¹⁴ kitoblarida medallarning ilk ko'rinishi, ularning tayyorlanish jarayoni, turli davlatlar o'rtasidagi medal san'atining rivojlanish bosqichlari va farqli tomonlari haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Bundan tashqari medal san'atida allegoriya, timsollar va atributsiyaning mavjudligi, ahamiyati tog'risida ham ma'lumotlar o'rganildi. Kosarevaning "Medal san'ati"¹⁵, "Medal san'ati turlari va janrlari"¹⁶ kitoblarida asosan medallarning qadimdan to hozirga qadar qanday vazifalarda foydalanilganligi, ramziyligi, medal san'atining milliy badiiy yodgorlik sifatidagi o'рни haqida hamda uning turlari va janrlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi. Ushbu bitiruv malakaviy ishining yangiligi jahondagi mashhur sport muzeylarining faoliyati va ulardagi orden va medal kolleksiyalarining namoyish etilishini o'rganish, kamchilik va yutuqlarini taqqoslash, Olimpiya shon-shuhrati muzeyining aynan medal kolleksiyalarini saqlash hamda namoyish etilish muammolari ilk marotaba o'rganilishidir.

¹²Муҳаммедова С.М. Музейшунослик соҳасини ривожлантиришда миллий ва халқаро ташкилотлар фаолиятининг ўрни (XX—XXI аср). – Т.: 2017. - 299 б.

¹³ Оdnоралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство », 1983. - 251 с.

¹⁴ Оdnоралов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 193 с.

¹⁵ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 211 с.

¹⁶ Косарева А.В. Виды и жанры медальерного искусства. – Москва: «Просвещение», 1984. - 217 с.

Bitiruv malakaviy ishining obykti va predmeti. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi bitiruv malakaviy ishining obykti hisoblanadi, muzeyni tashkil qilgan orden va medal ekspozitsiyasi uning predmeti sifatida olindi.

Mavzuning ilmiy ahamiyati. Mazkur bitiruv malakaviy ishidan muzeyshunoslik yo'nalishi talabalari, muzey xodimlari uslubiy qo'llanma sifatida foydalanishlari mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining tarkibiy qismi. Maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda: kirish qismi, ikki bob, ikkitadan bo'lim, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat.

I BOB. ENG QADIMGI ORDEN VA MEDALLAR TARIXI

I.1. Orden va medal – milliy badiiy yodgorlik sifatida

Orden va medal san'atining vujudga kelish tarixini metallga ishlov beruvchi rassomlar turli xil ramziy tasvirlarni metall pullarga qo'llay boshlagan vaqt bilan bog'lash mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, tangalar ko'pincha yodgorlik xarakteridagi rasmlar bilan zarb qilingan. Qadimgi davrlarda ular muhim voqealar yoki qahramonlar hotirasiga bag'ishlangan. Pulning ixtiro qilinishiga ma'lum ijtimoiy-iqtisodiy omillar hamda ehtiyojlar sabab bo'lgan. Yunonlar va rimliklar tangalarining tashqi ko'rinishiga asosan mifologik qahramonlarni va hudolarini tasvirlashgan. Masalan muqaddas ho'kiz Tezey tasvirini ham tangalarida uchratishimiz mumkin.

Miloddan avvalgi I asrda pochta markalari vazifasida ham ishlatila boshlandi, Rim imperatorlari davriga kelib tangalarning ba'zilar po'latdan ishlanadigan bo'ldi. Metallga bo'rtma ishlov berish, badiiylilik kasb etish bilan bir qatorda keyinchalik tasviriy san'at ostida medal san'atining rivojlanishiga olib keladi bu esa ushbu san'atning haykaltaroshlik san'ati bilan bir pog'onada bo'lishiga olib keladi.

Misr, Yunoniston va Rimning qadimgi metall buyumlari, tangalar va zargarlik buyumlari muhim voqea- hodisalarni abadiylashtirishga xizmat qilgan va bizning davrimizga qadar saqlanib qolgan. Ular orqali antik davrga oid muhim voqealar ham o'rganilgan. Yunonistonning oltin, kumush, bronzadan yasalgan yirik medalyonlari qatoriga podshoh Baqtriani Evkratidning ulkan oltin medali (mil. avv. 200-150y.), Muhtasham Sirakuza tangalari (mil.avv. 413-yil), Ptolomeylar sulolasiga oid yirik oltin, kumush va bronza plitalar, kartagin buyumlari diqqatni jalb qiladi. Ba'zi qadimiy tangalar ikkiyoqlama maqsadda foydalanilgan edi¹⁷. Masalan Afina tangalari fuqarolarga marafon jangidan keyin tarqatish uchun chiqarilgan, shuning uchun ular nafaqat almashinuv vazifasini o'taganlar, balki esdalik medallari xarakteriga ham ega bo'lganlar. Ushbu toifaga g'alabalar va boshqa maxsus holatlar sharafiga zarb qilingan hamda Rimga tashrif

¹⁷ Одноралов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 51 с.

buyurgan g'olib qo'mondonlar, elchilar va chet ellik amaldorlarni mukofotlash uchun Rim oltin va kumush medallari va yuqorida sanab o'tilgan tangalar kiradi. Antik davrga tegishli tangalarning old tomonida asosan imperatorlarning, generallarning va taniqli kishilarning portretlari (asosan profilda) uchraydi, ma'lumki, bu an'ana Kichik Osiyo shaharlarida ham keng tarqalgan bo'lib, u yerda fors satraplari tasvirlangan tangalar chiqarilgan. Portret rel'efi sohasidagi ulkan ish bu Aleksandr Makedonskiyning surati (mil.avv. 355-323 y.) sherning terisida, uning hukmdorligi davrida chiqarilgan tangalarda. Tadqiqotchi A.N. Kazamanova shunday deydi: "Tangalardagi asosiy tasvirlarni taxminan quyidagi mavzularga ajratish mumkin: afsonaviy sahnalar, hudolar va ma'budlar suratlari, me'moriy va haykaltaroshlik yodgorliklari, harbiy hayot voqealari yoki harbiy epizodlar"¹⁸ yodgorlik xarakteridagi tangalar ham zarb etila boshlangan, masalan, Rimda Brutus va Xelments dinorlaridir. Oktavian va Eentoniga qarshi urush paytida mil.avv 44-yil mart oyi voqealarini tarixga muhrlash uchun tangalar zarb qilganlar. Ushbu tangalarda frigiya qalpoqchalari (erkinlik ramzi) va boshqa belgilar tasvirlangan. Imperial tangalar esa vafotdan keyingi yodgorlik turi sifatida qaralishi bilan ajralib turadi. Ularni asosan taxtda o'tirgan imperator o'zidan oldingi imperator xotirasiga bag'ishlab zarb qildirgan. Bunday tangalarning old tomonida marhum imperatorning portreti tasvirlangan.

Qadimgi davrlarda Yunonistonda ham Rimda ham yodgorlik yoki esdalik tangalar chiqarilgan. Ular har doim ma'lum nominal qiymatga mos keladigan va unutilmas voqealarga bag'ishlangan. Milodiy davrning boshidan XIV asrgacha bo'lgan tarixiy davr medal san'ati tanazzuli davri deb tan olinishi kerak¹⁹. Shu bilan birga medal san'atining elementlari sekin asta dekorativ san'at asarlariga kiritilib, cherkov uchun ya'ni diniy marosimlar uchun ishlatiladigan buyumlarda ham uchratish mumkin. Apennin yarim oroli (hozirgi Italiya), Fransiya, Vizantiya va boshqa davlatlarning medallari va tangalarini o'rganish jarayonida o'rta asrlarga tegishli medallar hamda tangalarda qadimgi san'atning ta'siri sezilarli darajada

¹⁸ Кишманова Л. Н. Введение в античную нумизматику. М. 1969. - 73 с.

¹⁹ Оджералов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 55 с.

bo'lganligini ko'ramiz. U afsonaviy va tarixiy belgilar, obrazlar va uslub xususiyatlarida uchraydi. Birinchi bunday medal Karrara hukmdori Frensis II ning Paduaga ega bo'lishi sharafiga binoan yaratilgan. Keyingi tangalardagi taniqli yoki yuqori martabali odamlarning portretlari qadimgi urf-odatlar bilan bog'liq xususiyatlarni o'z ichiga oladi. O'rta asrlarda medal san'atida yangi badiiy elementlar paydo bo'ldi, bu tangalar va medalyonlar shubhasiz pul muomalasiga kiritilmagan. Medallarning shakli aylana va chet qismida konturli truba bilan chegaralangan. Ushbu davrda esdalik va mukofot tangalari Vizantiya imperatorlari, Karolinglar sulolasi qirollari va boshqalar tomonidan zarb qilingan²⁰.

Italiyada Uyg'onish davri boshida paydo bo'lgan san'atning yuksalishi medal san'atiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Medal san'ati bilan shug'ullanuvchilarni yo'lda qoldirgan bir inson paydo bo'ladi. U Pisanello taxallusi bilan mashhur bo'lgan Antonio Pisano (1395-1455) edi. U Uyg'onish davrining beshigi bo'lgan Verona shahrida tug'ilgan edi. Yoshligida u Verona, Rim, Ferrara shaharlarida rassom bo'lgan. Pisanelloda rassomlik iste'dodi haykaltaroshlik iste'dodi bilan chmbarchas bog'liq bo'lgan holda rivojlanadi. U yaratgan barcha medallarida o'z imzosini qoldirar edi - "Opus Pisani Pictoris" ("Rassom Pisanining ishi"). Ushbu buyuk rassomning ishlari XV asr o'rtalarida Italiyada medal san'ati maktabining paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Ushbu sohada medal san'ati namoyondalari Matteo de Pasti, Giulio della Tore, Giovanni Pomozello, Karetto, Parmadan Giovanni, Andrea Cremona va Urbino vakili Klement Pisanello bilan birga ishladilar²¹. Ular butun Italiyani ushbu yangi san'at sohasi bilan tanishtirgan yosh ijodkorlar avlodini tashkil etdilar, bu uning boshqa mamlakatlarda tarqalishiga ta'sir ko'rsatdi. Pisanello zamondoshlari orasida asosan rassom sifatida mashhur bo'lgan. Afsuski uning Venetsiyadagi va Rimdagi boshqa ustalar bilan birgalikda yaratgan ishlari saqlanib qolmagan. Yaratgan freskalari ham yillar mobaydiga nobud bo'lgan²². Veronadagi Muqaddas Anastasiya cherkovi freskalari qisman saqlanib qolgan ammo shuning o'zi Pisanello ijodidagi ko'p qirralarni ochib

²⁰ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 11 с.

²¹ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 57 с.

²² Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 14 с.

beradi. Paleolog Yuhanno VIII tomonidan Papa Yevgeniy IV ning tshrfi sharafiga Pisanello tomonidan yaratilgan birinchi medali tasvirdagi qat'iylik bilan ajralib turadi. U shunday ishlanganki, bugungi kunda u badiiy mukammallikning mislsiz namunasi bo'lib qolmoqda. Medalni ko'zdan kechirish jarayonida diqqatni tortadigan xususiyatni ko'ramiz, bu aniqlashtirishni, yana ham chuqurroq o'rganishni talab qiladi. Medalning old fonida Djon VIII ibodat qilayotgan vaqti tasvirlangan. Uning qo'llari bukilgan holda kichkina xoch oldida tasvirlangan. Medal haqiqiy tarixiy voqeaga asoslangan. Medalning orqa tomonida esa turklar Konstantinopol darvozasi oldida turishgan va bu fojiali holatlarda Yuhanno VIII xristian olamining hukmdoriga yordam so'rab murojaat qilgan. Tasvirlangan sahnada kompozitsion yechimning mukammaligini ko'rishimiz mumkin. Orqa va old tomonning o'zaro bog'liqligi tanga yaxlitligini ta'minlaydi. Old tomonda tasvirlangan profilda Jon VIII Vizantiya taqdiridan juda havotirda tasvirlangan. Ma'lumki, profildagi portretida yuzni tasvirlashda rassom uchun ruhiy holatni, xarakterni yetkazib berish murakkabdir. Ammo Pisanello bu qiyinchilikni yengdi va uddaladi. Portret medallarda Pisanello har doim personajlarning xarakteri, tabiati, hissiy olamini ko'rsatish haqida qayg'urgan.

Umuman olganda Italiyada medal san'ati uzoq vaqt davomida yuqori darajada edi, ammo medal san'ati ustalaridan hech biri Pisanello mahoratiga erisha olmadi. Florensiya maktabining eng yirik vakillari tomonidan yaratilgan ko'plab medallar umumiy xususiyatlarga ega bo'ldi. Ular eng real portretlarni yaratishga harakat qilishdi, ammo tarixiy qahramonlarning yuz xususiyatlarini ataylab uyg'unlashtirishdi. Italiyaning shimolida – Mantua, Venetsiya, Padua, Bolonya va boshqa shaharlarda medal san'ati vakillari soni ko'paydi. Ular Kristofer di Jermiya, Per Yakob Ilario va Jan Kristoforo Romanolar edi²³.

Umuman olganda Uyg'onish davridagi Italiya medal yodgorliklari medal san'atining gullab yashnashiga xizmat qiladi. Italiya medal san'ati vakillari ko'p jihatdan o'sha davrdagi odamlar va voqealar avlodlar oldida jonli va ta'sirli tasvirlarda paydo bo'lishida katta hissa qo'shdilar. Italiyaning Uyg'onish davridagi

²³ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 58 с.

tanga va medallarda tasvirlangan portretlari ijro mahorati bilan ajralib turadi. Ushbu medallarning teskari tomoni turli xil tarixiy dalillarni murakkab va aniq mazmunda aks ettiruvchi keng tarkibga ega.

Italiya Uyg'onish davri medal san'ati vorisi asosan milliy xususiyatlarni o'zida mujassam etgan fransuz san'ati edi. XV asr oxiri XVI asrning birinchi yarmi Fransiya medal san'ati rivojlanish vaqti boshlanishi bo'ldi²⁴. Fransuz medal san'ati vakillari Italiya medalining tasvirini hayratlanarli darajada jonlantirgan holda, estetika va oliyjanoblikni uyg'unlashtirdilar. Masalan Kandio, Primavera, Benvenuto Kellini kabi italiyalik vakillar fransuz medal san'atiga katta ta'sir ko'rsatdilar. Asosan barokko xususiyatlari bilan ajralib turadigan XVII asr fransuz medallari qahramonlarining qimmatbaho zargarlik buyumlari bilan ajoyib liboslarda tasvirlanishi, shuningdek portretlarning aniqligi va detallarning ehtiyotkorlik bilan bezatilishi bilan ajralib turadi²⁵. Bu davrning eng ko'zga ko'ringan medal san'ati vakillari Guilla Dyupre, Etyen de Lolnlar hisoblanadi. Dyupreni Pisanelloning Fransiyadagi izdoshi desak xato bo'lmaydi. Uning Genrix IV, Mariya Medichi tasvirlarini ishlashdagi mahorati italyan uslubining davomchisi sifatida tanildi. Uning Fransiya qiroliga bag'ishlangan Genrix IV portreti tasvirlangan medali o'ziga xosdir. Ushbu portret o'zining nafisligi, ravshanligi va insonning ichki dunyosiga kirib borishi, eng mayda detallarga e'tibor berilganligi bilan hatto o'sha davrda qirol tasvirlangan tasviriy san'at asarlaridanda yuqori pog'onada bo'lgan. Oval medalyonning orqa tomoni ham o'ziga xos mavzu kasb etgan bo'lib, unda qirol Navarening fransuz taxti uchun kurashlari allegorik tarzda qayta tiklangan. Ushbu teskari tomon harakatning dinamikasiga va inson tanasining mukammal darajada qayta tiklanishiga e'tiborni qaratadi, unda qirolning jang san'ati aks ettirilgan. Guilla Dyupre o'zining taniqli zamondoshlari, asosan fransuz va italiyaliklarning portretlarini ko'plab medallarda ishladi. U asarlarini o'ziga xos, hech kimnikiga o'xshamaydigan badiiy usulda yechishni bilar edi, ichki his tuyg'ularidan tortib tasvirleyotgan qahramonlarini

²⁴ Одноралов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 60 с.

²⁵ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 16 с.

jamiyatda tutgan o'rnigacha ko'rsatib berishga harakat qilar edi. Dyupre vafot etganidan so'ng fransuz medal san'atini vakillari maktabini flamand millatiga mansub Jan Varen boshqargan. Jan Varen va uning izdoshlari o'yma po'latdan yasalgan shtamplarga murojaat qilishdi.

Lyudovik XIV hukmronligining yakuni nafaqat fransuz medal san'ati uchun, balki butun Yevropa san'ati uchun ham muhim voqea bo'ldi. Bu Fransiya tarixini medallarda aks ettirish bilan bog'liq edi. Fransiyaning "Kichik tarix" asarini yaratishda taniqli olimlar, medal san'ati vakillari va yozuvchilar ishtirok etishdi²⁶. Ular orasida Boile va Racine ham bor, ular hatto Fransiya uchun tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan bir qator medallar uchun tasniflar yozib qoldirganlar. Afsuski "Kichik tarix"ni yaratishni tezlashtirish uchun ular medallarni tayyorlashning oddiy usullariga murojaat qilishdi. Medal matni uchun profillar, shriftlardagi standart rasmlar oldindan tayyorlangan. Eskizlar butunlay bekor qilindi va o'yma to'g'ridan-to'g'ri asl nusxada amalga oshirildi. Ushbu hunarmandchilik amaliyoti katta badiiy ahamiyatga ega asarlar yaratilishiga kam hissa qo'shdi. Ushbu asrda Ferdinand de San Urbain, Jan Dassier va uning o'g'li Jak Dassier, Benjamin Duvivier va boshqa bir qator ustalar tomonidan yaratilgan Volter, Monteskye, Russo, Moliere, Racinining asarlari bilan medallar aqlidrokning kuchini yetkazish va xarakterning ramziy ochilishini tavsiflaydi. Masalan Jan Dassier tomonidan Monteskye tasvirini olish mumkin. Baron de la Brade de Monteskye mashhur oliyjanob oiladan kelib chiqqan bo'lib, ota-onasi tomonidan yaratib berilgan shart-sharoitlardan vos kechadi va o'zini butunlay fanga bag'ishlaydi. Old tomonda tasvirlangan Monteskye portreti nafaqat Jan Dassierning asari balki fransuz medal portretining eng yirik asarlaridan biri hisoblanadi.

Italiya va fransuz medal san'atini o'rtasida muayyan uzluksizlikni aniqlash qiyin emas. Yana bir narsa Germaniyada ham huddi shu davrda medallarni yaratish san'ati rivojlanadi, Nyurnberg va Ausburg o'rtasidagi kichik hududlarda ushbu

²⁶ Одноралов Н. В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 62 с.

san'atni uchratamiz. Juda kam istisnolar bilan XVI asrning birinchi yarmidagi nemis medal vakillari san'ati Italiya va Fransiya Uyg'onish davri ta'sirida bo'lmagan. Agar Pisanello har bir medalida rassom ekanligini eslatsa va Guilla Dyupre medallaridagi tasvirlar, ijod mahorati ularning muallifi mohir haykaltarosh ekanligini ko'rsatadi²⁷.

Nemis medal san'ati vakillari mahoratining kelib chiqishi yog'och o'ymakorligi san'atiga borib taqaladi. Nemis medal san'atining bunday ildizlari ularning ishlarini texnikasi va badiiy sifatini belgilab beradi. Ular medallar yaratish uchun asosan qattiq daraxtdan yoki qattiq toshdan foydalanganlar. Shunday qilib XVI asrdan boshlab nemis medallarining badiiy xususiyatlari: rel'efning qo'pol tuzilishi, yorug'lik va soyaning ataylab qarama-qarshiligi – material rel'efning o'ziga xos xususiyatlarini shunday belgilagan. Bir qator belgi va xususiyatlarga tayanib italyan va fransuz medalidan farqli o'laroq, nemis medal san'ati, ma'lum darajada, shartli ravishda, burjua deb atash mumkin. Bu asosan burgerlarning hayoti, psixologiyasi va tashqi ko'rinishi bilan bog'liqdir. Shuni ham ta'kidlash kerakki, Germaniya medallari ko'pincha bir tomonlama edi²⁸. Ularning orqa tomonida odatda tasvir yo'q yoki u juda elementar edi, geraldik belgilarga asoslangan bo'lgan. Germaniyada medal san'ati rivojidadagi keyingi davr yog'och o'ymakorlik uslubidan voz kechish hamda Italiya Uyg'onish davri ustalarining nufuzining oshishi bilan tavsiflanadi. XVII asrning ikkinchi yarmida Yevropaning turli mamlakatlarida va asosan Fransiya, Germaniya va Gollandiyada medallar cheklangan miqdorda yaratildi. XVIII asr va XIX asr boshlarida Fransiyada medal san'ati tanazzulga yuz tutdi. Italiyada ham keyin asosan mukofot va esdalik medallar uzoq vaqtgacha ishlatildi. Bir qator Yevropa mamlakatlarida ham shu maqsadda foydalaniladi va ushbu san'at susayishi seziladi. Bunga asosiy sabablardan biri bu notinch siyosiy vaziyatlarning hukm surishidir. Fransiyada turli xil san'at shakllarining o'zgaruvchan rejimlarni siyosiy targ'ibot maqsadlariga bo'ysunish tarixdan ma'lum. Inqilob davrida fransuz medal san'ati medalning

²⁷ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 64 с.

²⁸ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 18 с.

qadimgi san'ati yordamida ijtimoiy g'oyalarni ifoda etishga harakat qildi. Ammo bu vaqtda yaratilgan medallar qadimiy medallarga nisbatan primitivroq edi, o'ymakorlardagi tajriba va mahorat yetishmasligi medallarda aks etgan. Bir so'z bilan aytganda ular qadimiy san'at darajasiga yetisha olmadilar. Fransuz medal san'atining ushbu davriga kelib yangi bir narsa kiritildi. Bu yangilik xalq g'alabasini sharaflaydigan ommaviy sahnalarni orzu qilish edi. Fransuz medal san'ati uchun eng og'ir kunlar Qayta tiklash va Uchinchi Respublika yillariga to'g'ri keldi. Mashhur rassom Jak Lui Davidning medal ishlari namunalarining paydo bo'lishi hunarmandchilik medallarini yig'ishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

XIX asrning ikkinchi yarmida medallar san'ati yuksalishi Udine, uning ajoyib talabasi Chaplin, Roti, Dejorj, Dubois va boshqalar ijodida boshlandi. Ularning san'atga kirib kelishi bilan medallar yaratish san'atining zamonaviy real yo'nalishi shakllandi, bu medal san'atida yangi davrni boshlab berdi. Ushbu taniqli medal san'ati vakillarining ismlari "Chevrel" medalining plakatiga yozilgan. Rotining eng yaxshi asarlaridan biri bu mashhur kimyogar Chevrel I ning surati. Dejorjning ajoyib, mashhur ishi 1870- 1871- yillarda o'z vatani uchun vafot etgan Oliy badiiy bilim yurtining talabalari xotirasiga bag'ishlangan kumush medali hisoblanadi. Fransuz medal san'atini yangilashda Italiya Uyg'onish davridagi eng buyuk ustalarning eng yaxshi an'alariga qaytish muhim rol o'ynaydi. Bu Ponkarm, Levillen, Peter kabi iste'dodli ustalarning asarlarida aks etgan. Ularning asarlarida uzoq o'tmishdoshi Pisanello asarlariga xos xususiyatlar aks etganligi bilan ham ahamiyatlidir²⁹.

XIX- XX asr oxirlarida Fransiya medal san'ati Yevropa medal san'atida yetakchi o'rinni saqlab kelmoqda edi. Nafaqat fransuz, balki ko'plab nufuzli asarlar nemis, avstriyalik va ingliz ustalari tomonidan yaratilgan. Yirik fransuz, nemis, avstriyalik va ingliz medal ustalari asarlarining o'ziga xos xususiyatlari tasvirning beg'uborligi, har bir detalning mukammal aniqligi, shakl va tarkib

²⁹ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 66 с.

birligini izlash, bezakda haddan tashqari talablarning rad etilishi va boshqa shu kabi xususiyatlar bilan ahamiyatlidir³⁰.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, medal san'ati qadimdan rivojlanib kelgan va u o'z ichiga ko'pgina tasviriy san'at turlarini qamrab olgan san'at hisoblanadi. Medal san'ati vakili aynan qaysi tasviriy san'atda ijod qilishi uning asarlaridan, yaratgan medallarida ham o'z aksini topadi, uning ishlarida namoyon bo'ladi. Ushbu san'at turli davlatlarda turlicha rivojlanish bosqichlarini bosib o'tgan. Antik davrdan boshlab to hozirgacha ham medal san'ati dunyo miqyosida o'z o'rnini egallab kelmoqda. Uning eng rivojlangan davrini Italiya Uyg'onish davriga bog'lasak, undan so'ng Fransiya va Germaniya davlatlari ham Italiya medal san'ati ta'siri ostida o'z an'alariga ega bo'lgan holda medal san'ati rivojiga katta hissa qo'shdilar. Italiyada mashhur rassom Pisanello yaratgan medal namunalari butun dunyo uchun medal san'ati maktabining asosi bo'ldi. Medallar yodgorlik sifatida bizga tarixdan so'zlaydi.

I.2. Orden va medal san'atida allegoriya, timsollar va atributsiya.

Orden va medal san'atidagi ramziylik va allegoriyalarni avval biz monumental asarlar va tasviriy san'at turlarining boshqa turlariga murojaat qilgan holda osonroq tushunamiz. Bu bizga yetkazib berilishi kerak bo'lgan g'oyani to'g'ri anglab olishimiz uchun katta yordam beradi. Tasviriy san'atida ramz va allegoriya juda erta vujudga keladi, ammo yangi ramziylik qadimgisidan yangi munosabatlarda, inqilobiy, majoziy timsollarni tasvirlashi bilan farq qila boshlaydi. U plastik san'atning barcha turlarida aks ettirilgan.

Haykaltarosh I. Shadr tomonidan yaratilgan "Toshbaqalar – bu proletariat quroli" kompozitsiyasi ramziylikning zamonaviy yangi asosda vujudga kelgan fundamental yangiligidir. Tasvirning mafkuraviy qobiliyati bu ishni ramziy bo'lishiga xizmat qiladi. Berlindagi Treptower parkidagi haykaltarosh Vuchetich tomonidan o'rnatilgan yodgorlikdagi o'sha davr qahramoni ya'ni jangchisini tasviri ramziylikning yangi ko'rinishi bilan ajralib turadi. Unda ijodkor ramziy va hikoyaviy tusdagi rasmlardan foydalanib, haqiqiy mazmunga ega allegoriya va

³⁰ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. -25 с.

allegoriya elementlarini birlashtiradi. Yodgorlikning syujet asoslari ham real, ham ramziydir³¹. Ushbu yodgorlikda sovet askari shamshirni tuproqqa uloqtirgan va urush olovidan qutqarilgan bolani ko'kragiga bosgan, kuchli qilich o'rtasidagi bog'liqlik ramziy umumlashma bilan yakunlanadi. Fashizm yosh avlod hayotini o'zgartirishi uchun yo'l ochdi – bu yodgorlikning aniq bayoni³². Huddi shu muallif Volgogradda ulkan haykaltaroshlik majmuasini yaratdi, unda ramziylik va allegoriya butun haykal yechimining asosi hisoblanadi. Ushbu majmuaning ramziy markazi – bu ayolning ulug'vor siymosi ya'ni Vatan timsolidir. Uning chap qo'li biroz orqaga surilib, shahar mudofaasi qahramonlariga ishora qiladi va ularning qilichi o'ng qo'lida mahkam ushlanib turadi. Ushbu allegoriyaning ma'nosini mashhur diktatsiya bilan ta'kidlash mumkin: Biz tomon qilich bilan kelgan kishi halok bo'ladi"³³.

Ushbu ikki mashhur haykaltarosh 1965 va 1975 – yillarda chiqarilgan esdalik rubllarda o'zlarining aksini topdilar va ular ajablanarli darajada tangalarning yumaloq yuzasiga joylandilar. Undan tashqari V.I.Muxinaning “Ishchi va kolxozchi qiz” asarining monumental plastmassada o'sha davr ishchilari va dehqonlarining mehnat birligini aks ettiruvchi ajoyib ishorasi edi. Ushbu kompozitsiyada Muxina imo-ishoralar va raqamlarning tezkor harakati bilan ifodalangan ramziy ma'noda timsolni topdi. Ushbu haykal 1967- yilda zarb qilingan. Muallif V.I.Muxinaning xotirasiga bag'ishlab medal san'ati vakili M. Kojina medalni yaratdi, unda bu ramziy haykal orqa tomonida tasvirlangan. Medal san'ati sifatida xizmat qilishi mumkin bo'lgan ramziylikdan foydalanishning yaxshi namunasi shtamp va konvertlarda samolyotlarning tasvirlarini yaratgan grafik rassomlarning asarlari bo'ldi. 1969- yil oxirida Aloqa vazirligi beshta fuqaro aviatsiyasining konvertlarini chiqaradi. Ushbu konvertlar “Ichki aeronavtika va aviatsiya tarixi” pochta markalari turkumining chiqarilishi bilan bir vaqtda tayyorlangan. Konvertlardan birida birinchi samolyot – taniqli samolyot dizayneri

³¹ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство », 1983. - 70 с.

³² Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 27 с.

³³ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 73 с.

A.N.Tupolev tomonidan yaratilgan ANT- 2 universal monoplani tasvirlangan. Unda samolyot mifologik qahramon Ikarar fonida tasvirlangan. Ushbu afsonada qadimgi yunonlarning havoda erkin parvoz qilish haqidagi orzulari amalga oshiriladi. 1930-yilda yaratilgan birinchi Sobiq hokimiyati vertolyoti “ЦАГИ- 1-ЭА” pochta markasida tasvirlanadi. Mashina fonida yunon Eos ma’budasi tasvirlangan bo’lib, u shafaqni, quyosh chiqishini, yangi kunni anglatadi va bu holda rus vertolyot sanoatining rivojlanishida yangi davr boshlanganligiga ishora bor edi. Konvertlardan birida esa tezyurar TY-104 layneri tasvirlangan. U sehrli otning ramzi bo’lgan Pegasus yulduz turkumi fonida ko’tarilayotgani tasvirlanadi. Uchinchi konvert Sovet hokimiyati МИ-10 vertolyotiga bag’ishlangan bo’lib, u Leo burjua fonida daxlsizlik belgisi sifatida tasvirlangan.

To’rtinchi konvertда ИЛ-62 – yuqori tezlikdagi avialayner. Layner Sagittarius yulduz turkumi bilan tasvirlangan, bu eng uzoq masofalar samolyotga tobe bo’lishini ta’kidlaydi. Beshinchi konvertда TY-144 super samolyotidan iborat samolyot samoviy sohaning katta doirasi bo’ylab joylashgan munajjim turkumlarining kamarlari bilan birga tasvirlangan, bu samolyotning dunyo bo’ylab aylanish imkoniyatini anglatadi. Ikonografiyaning ushbu misollari shuni ko’rsatadiki, allegoriya va ramziylik tushunchalari yangi tasviriy san’at yo’nalishini ochilishiga zamin yaratadi va g’oyalarni aks ettiruvchi yangi yirik allegoriyalarni yaratish masalasi paydo bo’ladi. To’g’ri topilgan “metafora” bu rassomning rejasini ta’kidlash, kuchaytirish va chuqurroq ochib berish uchun mo’ljallangan³⁴.

Orden va medal san’atida yuz beradigan jarayonning o’ziga xos xususiyati shundan iboratki, ramziy tasvirni izlash o’z-o’zidan tugamaydi, ular kompleks tarkibda, medal tarkibining boshqa semantik tarkibiy qismlari bilan bog’liq holda amalga oshiriladi³⁵.

Yigirmanchi va o’ttizinchi yillarda fuqarolar urushi voqealariga, qahramon dengizchilar va uchuvchilarga, shimoliy qutbga Glavsevmorput ekspeditsiyasi

³⁴ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 77 с.

³⁵ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 30 с.

a'zolari va shimoliy qutb orqali AQShga misli ko'rilmagan parvozni amalga oshirgan uchuvchilar ekipajiga bag'ishlangan bir qator medallar yaratilgan (N. A. Sokolov asarlari).

Keyingi o'n besh yil ichida, 1935- yildan 1950- yilgacha ushbu janrda ishlaydigan taniqli haykaltarosh- medalchilar doirasi ancha kengaydi. Ushbu davrda medallarni yaratishda ko'plab yosh avlod vakillari samarali mehnat qildilar. Ular V.Akimugpsing, L.Belokurov, Daragan, V.Zeil kabi haykaltaroshlardir. Haykaltarosh - medalchilar safini N.Tomskiy, M.Manizer, G.Motovilon va boshqalar kabi monumental haykaltaroshlar to'ldirganligi sababli badiiy va erkin modellashtirishga xos bo'lgan miniatyura san'atining o'ziga xos yo'nalishi rivojlandi. Monumental ijod vakillaridan tashqari turli yo'nalishdagi ustalar tomonidan medal san'atida ajoyib asarlar yaratilgan. Bunday iqtidorli haykaltaroshlar va o'ymakor ustalardan birinchi navbatda S. I. Tulchinskiy bo'lib, u ijodiy hayoti uchun M. I. Kalinin, Chapaev, Pushkin, Michurin va boshqalarning portretlari bilan ko'plab yubiley medallarini yaratdi. Shuningdek ko'plab esdalik medallar ham yaratildi.

Modellashtirish texnikasida medal san'atining rivojlanishi jarayonida ishlashning ikki turi aniqlandi: past va yuqori rel'efli medallar. Kam rel'efda ishlagan medal egalari orasida haykaltarosh L.Belokurovni ishlarini misol tariqasida olsak bo'ladi. A. I. Gertsen portreti ma'naviylik, oliyjanoblik va plastik shakllarning yumshoqligi bilan ajralib turadi. Fokuslangan ko'rinish va baland peshona diqqatni tortadi. Tanganing old va orqa tomonlari o'rtasida juda sig'imli aloqa mavjud. Orqasida "Bell" va "Shimoliy yulduz" jurnallari tasvirlangan. "Polar star" jurnalining muqovasida qatl qilingan dekembristlarning portretlari tiklanadi. Ularning portretlari miniatyurada yaratilganligiga qaramay, muallif hayratlanarli darajada haqiqiy o'xshashliklarga erishgan³⁶.

Ikkinchi Jahon urushi paytida va undan keyin ko'plab ustalar harbiy mavzudagi asarlar yaratadilar. Ular bir biridan juda yaxshi farq qiladi. Bundan tashqari N. A. Sokolov ko'pgina portret ishlariga ega. Bular ichida 90 yilligi

³⁶ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство », 1983. - 77 с.

munosabati bilan yaratilgan Pushkin, Tolstoy, Lamark, Belinskiy kabi namoyondalarning portretlari shular jumlasidandir. Yodgorlik harbiy medallariga haykaltarosh A. Knorre “Odessa – qahramon shahar” asarining medali kiradi. Tanganing old tomonida mashhur Odessadagi zinapoyalar tasvirlangan. Ushbu tasvir lenta bilan tojlangan bo’lib, uning o’rtasida “Odessa” yozuvi va medallar maydonining pastki qismida “Qahramon shahar” yozuvi joylashgan. Orqa tomonda allegorik kompozitsiya tasvirlangan, uning asosiy elementi oldingi qismda tasvirlangan dengizchining qiyofasi bo’ladi. Dengizchi miltiqni tayyor turgan holda ushlab turadi, Odessadagi mayoq fonda va oxirgi harbiy kemada ko’rinadi.

Orden va medal san’atining keyingi davri ham portretida yangi modellashtirish texnikasi bilan ajralib turadi. Bunda asosan keskinlik va drama yaratadigan sahifalarning talqini bo’ladi. Ushbu uslub modelga egiluvchanlik xarakterini beradi, bu xususiyat masalan haykaltarosh A. Daraganning “Fridof Nansen” yubiley medaliga xosdir. Ushbu medal mashhur Arktika tadqiqotchilarining yuz yilligini nishonlash sharafiga yaratilgan edi. Qutb kashfiyotchisining chehrasida ulkan ichki energiya izi bor, u o’z hayotini bag’ishlagan ishni davom ettirishga qat’iy qaror qiladi. Tanganing old tomonida muzli “Fram” tasvirlangan. Medal san’atida boshqa san’at turlari singari mavjud bo’lgan realistik san’atda an’analarni o’rnatish uchun yillar mobaynida keskin kurash olib borildi. Rossiya san’at madaniyatining eng yirik ustalari erishgan natijalarni takrorlamasdan, balki ustalar o’sha davr voqeligining yangi qiyofasini joriy etishga harakat qilishdi³⁷.

Orden va medal san’ati realizm yo’lidan borar ekan, Yevropaning medal san’atida uzoq va qiyin izlanishlar davom etmoqda edi. Bu ko’pincha esdalik medallarini yaratishning o’ziga xos xususiyatlari bilan bog’liq bo’ldi. Shu ma’noda mashhur odamlarning portretlarini tasvirlashning keskin farq qiladigan ikkita usuli juda xarakterlidir. Ulardan biriga misol sifatida fransuz medal san’ati vakili Belo tomonidan ishlangan E. Xemingueyning portretini keltirishimiz mumkin. Bunday

³⁷ Косарева А.В. Виды и жанры медальерного искусства. – Москва: «Просвещение», 1984. - 33 с.

haykaltaroshlik juda past rel'efda deyarli grafika namunasidir. Ushbu medalni modellashtirish texnikasi hozirgi tendensiyaning aks ettiradi va plastikografiya deb nomlanadi. Ba'zi tavsilotlarni aniq belgilash bilan masalan, Xemingueyning tushkun peshonasi, ajinlarning o'tkir burmalari bilan kesilgan va shu bilan birga quloqlari va zaif yanoqlari zo'rg'a tasvirlangan. Haykaltaroshning yana bir uslubi bu rang-barang va oq-qora yechimlari bilan rel'efning o'ziga xos xususiyati bo'lib, ular rang-barang rasmlarni eslatadi. Bunga misol qilib medal san'ati vakili L. Zindeler tomonidan yaratilgan Romain Rolland tasvirlangan plakatni olish mumkin. G'arbiy Yevropaning eng yaxshi, eng ilg'or rassomlari aniq publitsistiklik, ekspressivlik, obrazlarning lakonizmi bilan ajralib turadi. Eng iqtidorli zamonaviy medal san'ati vakillari Fransiyada R. Delamar, A. Adam, J. Ley; Belgiyada D. Ledel; Chexoslovakiyada O. Spaniel, J. Fischer, I. Pradler va J. Kulichlar hisoblanadi³⁸.

Orden va medal san'atining rivojlanishidagi muhim siljishlar 50-60-yillarda san'atning ushbu turi keng tarqalanda yuz berdi. Aynan shu vaqtda ko'p miqdordagi esdalik, yubiley va ayniqsa esdalik sovg'alari uchun shuningdek noyob muzey va ko'rgazma medallari tarkibi ko'payadi³⁹. Zamonaviy medal san'ati tasviriy san'atning har xil turlarini o'zida namoyon qila olishi bilan hamda ijro sintezi bilan ajralib turadi va bu medalni noyob asarga aylantira oladi. Kompozitsiya va yengillik haqidagi an'anaviy g'oya o'zgarib bormoqda. Medal ustidagi tasvir masalan, plagiografiya deb ataladi. Unda medalning simulatsiyasi grafik tafsilotlar bilan rel'ef elementlari yoki faqat grafikaviy ma'lumotlar bilan to'ldiriladi. Kompozitsiyani kuchaytirish uchun, ular ba'zan rasmdagi siluetni ta'kidlash uchun ko'pincha medallar odatdagi yumaloq va tekis maydonga ega qilib ishlashdan biroz chekinildi.

Haykaltarosh- medalistlarining mahorati sezilarli darajada oshdi, bu ko'rgazmalarda qayd etildi. Masalan 1970-yilda o'tkazilgan Butunittifoq medalistlar san'ati ko'rgazmasi bunga misol bo'la oladi. 1972-yilda Butunittifoq

³⁸ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 27 с.

³⁹ Одноралов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 113 с.

yosh rassomlarning ko'rgazmasi, 1972-yilda ikkinchi "Kichik shakllarning haykaltaroshligi" ko'rgazmasi, 1973-yilda Litva, Latviya va Estoniya rassomlarining ko'rgazmasi, 1975-yildagi Ikkinchi Butunittifoq medallar ko'rgazmasi va boshqa shu kabi ko'rgazmalar shular jumlasidandir. Huddi shu yillarda medal san'ati vakillarining ishlari chet mamlakatlarda namoyish etildi. Xususan, 1977-yil iyun oyida Parijda "Medalning tiklanishi" mukofoti uchun xalqaro tanlov bo'lib o'tdi, unda o'n sakkizta medalchilarining asarlari namoyish etildi. Versalda medallar ko'rgazmasi tashkil etildi. Ushbu jarayon Xalqaro medalchilar federatsiyasi (FIDEM) prezidenti tomonidan boshqarildi. Dunyoning zamonaviy medalyon san'atida o'z aksini topgan tendensiyalar, tabiiyki, ko'p mamlakatlarda namoyon bo'ladi. Amaliy mahoratga zamonaviy talablar sezilarli darajada oshdi, chunki zamonaviy medal san'atida endi tayyor kanonlar yo'q va shuning uchun yuqori mahorat talab qiladigan metodika ishlab chiqilgan va har bir yangi medal ishi noyob bo'lib qoladi⁴⁰.

Zamonaviy medallar birinchi navbatda ma'lumotlarning ko'payishi, sirtning ravshanligi, tuzilishi va rangi katta rol o'ynashi bilan ajralib turadi. Ko'pincha mualliflar teshiklar, tirnalgan joylar, yaltiroq yuzalarga murojaat qilishadi. Ushbu plastika texnikalarining barchasi tubdan yangi va faqat zamonaviy medalyon san'atida qo'llaniladi. An'anaviy medalga xos bo'lgan tafsilotlarni mohirona ishlab chiqish endi odatiy shakllar, yangi tasvir uslubi, muallifning "yo'naltirish", tahrirlash va boshqalar bilan almashtirilmoqda. Zamonaviy medal san'ati vakili ishining texnik aniqligi ham yuqori bo'lmoqda, ammo endi u mavzuni yanada chuqurroq ochishga qaratilgan. Zamonaviy medallardagi rel'ef maydonini hal qilishning yangi yondashuvi asosan dastgoh san'ati va ayniqsa dastgohli haykaltaroshlikning ta'siri bilan bog'liq. Bu qolipning o'zi, uning tasvirlari va tuzilishi tufayli mavzuni ochishni qidirishda ifodalangan. Tabiiyki medalni yengillashtirishning yangi prinsiplari kompozitsiyada mutlaqo yangi yechimlarni talab qildi, ular yanada ifodali bo'ldi. Dekorativ san'atdan ommaviy

⁴⁰ Одноралов Н.В. Традиционные медали. – Москва: «Изобразительное искусство», 1982. - 118 с.

bronza quyma medallar turi kelib chiqadi. Ushbu medallar har doim mukammal ishlab chiqilgan, ular sirtini ehtiyotkorlik bilan qoplash bilan ajralib turadi. Bunga A.Shabanovning “Bulutlar ortida” nomli asari misol bo’la oladi.

Zamonaviy medal san’atining yana bir yo’nalishi dastgohli haykaltaroshlik bilan bog’liqdir. Uning o’ziga xos elementlari tasvirlarni yaratishda nozik psixologiya, turli haykal shakllari, dramatik yechimlar va haykalning o’ziga xos ekspressivligidir. Mavzuni hissiy izohlashga uni orqaga qaytarish bilan emas, balki ijodiy bajarish orqali erishiladi. Bunday medallarda tasvir zich, ifodali, ba’zida hatto rel’efning ba’zi bir deformatsiyalari ham yuz beradi. Haykaltarosh I.Daraganning “Friton Nansen” va “Mikelandjelo” asarlari ana shunday medallarning o’ziga xos namunasidir⁴¹. Zamonaviy medal san’ati rivojlanishidagi tendensiyalar to’qimalarning “yo’naltirilishi” bilan bog’liq. Bunday medallarda chinakam badiiy asarlarga xos bo’lgan yaxlit va uyg’unlikka erishish mumkin. Ko’pincha medalning ushbu turi taqqoslanadigan yoki hatto solishtirib bo’lmaydigan elementlarni yig’ish usuli bilan yaratiladi, bu esa tasvirni esda qolarli qiladi. An’anaviy miniatyura turiga oid medallar individual rel’ef detallarining benuqsonligi bilan ajralib turadi. Ushbu medal turi ko’pincha ramziylikdan foydalanadi.

Mavzuni aks ettiruvchi medallar o’ziga xos ssenariy asosida qurilgan va illyustrativdir. Bu surat va tasvirning mohiyatini ochib beradi. Medallarning yana bir xususiyati ular an’anaviy xarakterga ega bo’lib, bir necha asrlar davomida yaratilgan. An’anaviy medalyon san’atida duradgorning mohirona bajargan ishi haykaltaroshning ishini tez- tez o’zgartiradi va u o’z ishining doirasidan tashqarida bo’lganga o’xshaydi. A.Kochetov “Medalyon san’ati tog’risida” nomli maqolasida “Tarkibida portret, qoida tariqasida hozirgi va oldingi barcha sohalarda ustunlik qiladi. Tasvirlangan odamlarning umumiy portreti odatda odatiy shakllangan psixologik portretga mos keladi. Keyinchalik murakkab konstruksiyalar juda kam uchraydi, xususan, bitta rasmlil yoki ko’p fazali kompozitsiyalar, qiziqarli kompozitsion yechimlar va tasvirni boshqa talqin qilish usullari. Hali hanuz tez-

⁴¹ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 89 с.

tez uchraydigan medallar mavjud bo'lib, ularda mavzu zarur badiiy chuqurliksiz ochib beriladi, ba'zida esa shunchaki yuzaki tasvirlanadi. Ba'zi asarlarda ularning professionalligi va ma'lum afzalliklari bilan o'tmishda topilgan kompozitsiyalardan tubdan farq qiladi. Bularning barchasi medal san'atida bir xillikka olib keladi, tiraj medallarining badiiy darajasi deyarli o'zgarmaydi." – degan edi⁴².

Zamonaviy medal san'ati ko'p jihatdan haykaltaroshlik sohasini ijodning boshqa yo'nalishlaridan olingan bir qator yechimlar bilan boyitdi. Zamonaviy medalchilar dastgohli san'ati va ayniqsa dastgohli haykaltaroshlikning muhim ta'siri tufayli kosmosni yechishda va yengillik yaratishda yangi yondashuvni topdilar. Bu modellashtirishning o'zi, qurilish hajmlarining ravshanligi, tasvirlar tufayli mavzuni ochishni izlashda ifodalangan. Tabiiyki medalyon rel'efini tashkil etishning yangi prinsiplari mutlaqo yangi, jadal va ifodali yechimlarni talab qiladi. Ushbu yangi xususiyatlar zamonaviy medal san'atiga kitob va dastgoh grafikasi va boshqa shu sohaga tegishli san'at turlaridan kirib keladi. Yana shuni ta'kidlash kerakki, birinchi va ikkinchi medal ko'rgazmalarida (1970 va 1975) bir vaqtning o'zida ikkita uslubda tayyorlangan medallarni ko'rish mumkin edi. Medal san'atining ushbu yangi yo'nalishida umumiy shakldagi kompozitsiyalarning ekspressionistik konstruksiyalari uchraydi⁴³.

Lakonizm, shakllarni umumlashtirish bu mavzuni ifodalashning ushbu vositalariga xosdir. Endi medalda mavzuni qisqartirish yoki tasviriy ko'rsatma mavjud emas. Medalning mazmuni haqida yangi tushuncha paydo bo'ldi. Bularning barchasi bizga medalni chinakam yodgorlik sifatida qabul qilishimizga imkon beradi. Agar an'anaviy medal asosan epik motivlarga asoslangan bo'lsa, zamonaviy medal ko'pincha lirik va dramatik mavzularni o'z ichiga oladi. Yana bir muhim va ahamiyatli yo'nalish bu an'anaviy folklor san'ati elementlari Boltiqbo'yi va O'rta Osiyo respublikalari ustalarining medallariga kiritilgan.

⁴² Одноралов Н. В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство », 1983. - 97 с.

⁴³ Косарева А.В. Виды и жанры медальерного искусства. – Москва: «Просвещение», 1984. - 24 с.

Masalan bezak an'anaviy kulolchilik san'atidan kelib chiqadi, Armaniston va Gruziya san'atkorlari ko'pincha medallarni xalq tanga elementlari bilan bezashadi. Zamonaviy medal san'atining yana bir o'ziga xos xususiyati shundaki, mualliflar ko'pincha yangi badiiy yechimlarni izlashda medallarni stilizatsiya qilishga intilishadi, ayniqsa rassom mavzuga xalq tarixi va san'ati haqida individual tushchani qo'shadi⁴⁴.

Medallar nafaqat biror bir odamning shaxsiyatini yoki hodisani ulug'lash uchun yaratiladi, balki ba'zan ular karikaturalar va satirik mavzularga ham murojaat qilingan holda yaratiladi. Shunday qilib zamonaviy medal san'ati tasviriy san'atning ko'plab sohalariga xos xususiyatlarni o'zida mujassam etgan murakkab sintetik san'atdir. Oldingi va orqa tomondagi tasvirlarning birligiga erishish, ularning vazifalari qarama-qarshi bo'lishiga qaramay badiiy mahoratning yuqori bo'lishini talab qiladi⁴⁵.

Zamonaviy medallar hajmiga to'xtaladigan bo'lsak, Xalqaro Medalchilar Federatsiyasi diametri 180 mm gacha bo'lgan dumaloq shakldagi medallar uchun maksimal hajmni belgiladi. An'anaviy medallarning odatda maksimal o'lchamlari 60-65 mm ni tshkil qiladi. Ba'zida diametri 80-90 mm bo'lgan medallarni uchratamiz yoki mutlaqo boshqa o'lchamdagilarini. FIDEM talablariga ko'ra qirrası 180 mm dan oshiq bo'lgan plakatlar xalqaro ko'rgazmalarda qabul qilinmaydi. Medallar an'anaviy o'lchamlarda maksimal diametri taxminan 60-65 mm bo'lishi kerak, chunki ularning maqsadi va tasavvuriy yechimi kompozitsiyalarni joylashtirish uchun katta bo'shliqlarni talab qilmaydi. Noyob medallar bilan bog'liq vaziyat biroz farq qiladi, ularning o'lchami ko'pincha kompozitsiyaning murakkab mavzusiga bog'liq. Bu yerda nafaqat medal sohibining didi, balki mavzu va uning kosmosdagi yechimi o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish, shuningdek medal mavzusiga ijodiy yondashuv ahamiyatga ega bo'ladi. Shuningdek noyob ko'rgazma medallari haykaltarosh-medal sohibining badiiy mahorati ifodasidir. Hech narsa uning rejasini, g'oyasini cheklamasligi kerak.

⁴⁴ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 97 с.

⁴⁵ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 30 с.

Rossiyalik taniqli medal sovrindori Fyodor Tolstoy “Medallar maydonini to’ldirmaslik uning go’zalligiga juda zararli” deb yozgan edi. Medalist-rassomlarning tez o’zgaruvchan voqelikning turli-tuman hodisalarini yoritishga intilishi, ularning ko’proq yangi mavzularda ishlashi, xilma-xil kompozitsion yechimlarning paydo bo’lishiga zamin yaratadi. Bu o’z navbatida yangi shakl va medal turlarini yaratilishiga olib keladi. Tasvirlarning nozik psixologik xususiyatlari va mavzularda turli xil yechimlarni uchratamiz. Bunday qiziqarli badiiy yondashuv V.Kochetkovning “O’lgan astronavtlar xotirasiga” va “Kartoshka” medalidir.

Tematik xususiyatlarga ko’ra medallarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- Portretli tasvir bilan shaxsiy medallar. Bu medalning eng keng tarqalgan turi bo’lib, ular ijtimoiy, davlat yoki ilmiy faoliyati bilan bog’liq ba’zi shaxslarga bag’ishlangan bo’ladi. Shaxsiylashtirilgan medallar masalasi odatda bu odamlarning yubileylariga yoki muhim voqealarga bag’ishlanadi.
- Tarixiy medallar tarixiy voqealarni abadiylashtiradi. Medallarning asosiy mavzusi mamlakatning siyosiy va ijtimoiy hayotidagi tarixiy va davriy voqealarni shuningdek, urushlar va g’alabalarning qahramon epizodlarini tasvirlash bilan ahamiyatlidir.
- Peyzajli medallar bu miniatyurali rel’efning o’ziga xos turi bo’lib, u o’zining tasviriyl imkoniyatlarida butun bir voqeani qamrab olishga intilgan.
- Me’moriy medallar asosan XIX asrning 50- 60- yillarida faol rivojlana boshladi. Bu vaqtda medallar turli xil qurilish yoki me’moriy tuzilmalarni yaratgan holda ko’rgazmalar bilan bog’liq qishloq xo’jaligi va sanoat mavzularida paydo bo’ldi.

Medal san’atida shaxsiy medallar va tarixiy mavzudagi medallar eng muhim o’rinni egallaydi. Bu medallar buyuk shaxslarning qilgan xizmatlari sharafiga eslab o’tilgan kunni nishonlashga bag’ishlangan⁴⁶.

⁴⁶ Косарева А.В. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982. - 32 с.

Suvenir medallariga biron bir tadbir, ko'rgazma, festival va boshqa shu kabi namoyishlar uchun yaratilgan medallar kiradi.

Yubiley medallari asosan davlat arboblari, olimlar, rassomlar, yozuvchilar, shoirlarga bag'ishlangan. Medaldagi portret insonning ahamiyatini abadiylashtirishga qaratilgan. Ko'pgina bunday medallar "sanoat" xususiyatiga egadir. Yubiley va yodgorlik medallari ilg'or g'oyalari ruhida siyosiy, ijtimoiy va esdalik tarbiyasida muhim ahamiyatga ega bo'lgan keng tarqalgan targ'ibot shakllaridan biridir. Ular madaniy yodgorliklar hisoblanadi⁴⁷.

Yuqorida aytib o'tganimizdek medallar tematik xususiyatiga ko'ra bir nechta turlarga bo'lingan. Masalan: shaxsiy medallar, ular asosan shaxsni abadiylashtirish maqsadida portret janrida yaratiladi. Yana tarixiy medallar ham mavjud, ular tarixiy muhim voqealarni abadiylashtirishga xizmat qildi. Bundan tashqari peyzaj janrida ishlangan medallar ham mavjud, me'moriy medallar ham shular jumlasidandir. Keyinchalik medal san'ati ko'proq esdalik va sovg'a sifatida o'z o'rnini saqladi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, zamonaviy orden va medal san'ati an'anaviy san'atdan uzoqlashmagan holda yangi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ldi. Zamonaviy medal san'ati vakili ishining texnik aniqligi yuqoriligi, mavzuni yanada chuqurroq ochishga intilishi, medallardagi rel'ef maydonini hal qilishning yangi yondashuvi asosan dastgoh san'ati va ayniqsa dastgohli haykaltaroshlik ta'sirining kuchli sezilishi, medalni yengillashtirishning yangi prinsiplari yaratilishi bilan ahamiyatli bo'ldi. Bu esa tabiiyki kompozitsiyada mutlaqo yangi yechimlarni talab qildi, ular yanada ifodali bo'ldi. Zamonaviy medal san'atida bronza quyma medallar turi kelib chiqdi. Ushbu medallar har doim mukammal ishlab chiqilgan, ular sirtini ehtiyotkorlik bilan qoplash bilan ajralib turdi. Bir so'z bilan aytganda medal san'ati har bir davrda o'z rivojlanish bosqichlarini bosib o'tdi va hozirgacha medal ashyolari qiymatini yuqori darajada saqlab, muzey kolleksiyalaridan joy egallab o'z qiziquvchilariga, soha vakillariga ega san'at turi hisoblanadi.

⁴⁷ Одноралов Н.В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство», 1983. - 113 с.

II BOB. OLIMPIYA SHON-SHUHRATI MUZEYI FAOLIYATIDA ORDEN VA MEDALLAR KOLLEKSIYASI

II.1. Jahon muzeylarida orden va medal kolleksiyalarini saqlash tajribasi, medal to'plamlarining namoyish etilishi

Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyi faoliyati. Dunyoning eng yirik olimpiya muzeyi Jeneva ko'li bo'yida, Shveysariyaning Lozanna shahrida joylashgan. Ushbu muzeyni yaratish g'oyasi zamonaviy Olimpiya o'yinlari asoschisi Baron Per de Kubertinning otasi, birinchi o'yinlardan keyin qimmatbaho eksponatlarni to'plashga kirishgan. XOQ prezidenti Xuan Antonio Samaranch 1993- yilda De Kubertinning g'oyasini amalga oshirdi. Bir necha yil oldin muzey jahon miqyosida rekonstruktsiya qilish uchun yopildi va yaqinda sport muxlislariga namoyish etildi. Muzeyni yangilashga 2 yil va 55 million yevro sarflandi⁴⁸.

Lozanna jahonning olimpiya poytaxtidir. Muzey ekspozitsiyasi sport mavzusiga oid ko'plab haykallar o'rin olgan ko'rkam bog'dan boshlanadi. Bog'ning eng yorqin va mashhur hakali bu Niki de-Sen-Fallyaning "Futbolchilar" deb nomlangan asari hisoblanadi. Muzey zalida 1896- yildan Qadimgi Yunoniston Olimpiya o'yinlari obraziga xos butunjahon sport musobaqalari (Olimpiya o'yinlari)ning kelib chiqishi haqidagi videofilmni ko'rish mumkin⁴⁹.

Keyingi muzey lavhalari hozirgi zamon Olimpiya harakatining rivojlanishi haqida hikoya qiladi va har to'rt yilda o'tkazilgan olimpiya o'yinlari bosqichma-bosqich tasvirlangan. Birinchi olimpiya o'yinlari o'tkazilgan davrdagi xalqaro ahvol va siyosatchilar 1896-yilgi "Estiya" gazetasining maxsus nashrida hajviy ko'rinishda tasvirlangan⁵⁰.

Interaktiv muzey ekspozitsiyasi mehmonlarga Olimpiya harakatining qadimiy tarixidan butun tarixini kelajakka oid buyuk rejalar haqida hikoya qiladi. Ularda muhim hujjat va asarlar, o'zlarining imzolari, kostumlar, tumorlar, filmlar

⁴⁸ <https://ru.m.wikipedia.org>

⁴⁹ Olympic.org/museum

⁵⁰ Эрназаров Э. Олимпияда – жаҳон спорти байрами. Т.: Шарқ . 2008. 12 б.

va noyob audio yozuvlari bilan chempionlarning sport jihozlari mavjud. Belorussiya sportining bir qismi, ichki chempionlarning medallari va rekvizitlari ham bor.

Muzeyning o'zi uch qavatli binoda joylashgan bo'lib va albatta, ko'rgazma qadimgi davrlardan boshlangan. O'yinlar faqat bir nechta sport turlaridan iborat bo'lgan.

Ma'lum bo'lishicha, dastlab Olimpiya o'yinlari bo'lib, ular faqatgina bir nechta pangelli o'yinlarning bir qismi bo'lgan (barcha yunonlar o'yinlari) va Zevsning shon-sharafiga har 4 yilda bir marta va 5 kun davom etgan⁵¹.

10 mingdan ziyod eksponatlar bilan institut barcha yoshdagi millat va madaniyatga ega tashrif buyuruvchilarga Olimpiya harakatining va olimpiya o'yinlarining murakkab va ajoyib tarixi bilan tanishish imkonini beradi. Muzeyda sportga oid turli xil haykaltaroshlar ishlari, jumladan, Niki de-Sen-Fallyaning "Futbolchilar" va Avgust Rodinning mashhur "Amerikalik sportchi" asarlari muzeyning go'zal bog'ini to'dirib turadi⁵². Tabiiyki, bu ajoyib muzeyda ilk bor tashrif buyurgan mehmonlarni jiddiy sport va ajoyib yutuqlarga jalb qilib qo'yadigan narsalarning hammasi ko'rinmaydi. Sportga befarq bo'lmagan odamlar bu yerda bir necha soat vaqtlarini sarflaydilar, har bir noyob eksponat ularni hayratda qoldiradi.

Dunyo bo'yicha yirik sport muzeylari 5 ta bo'lib, birinchisi Shveytsariyaning Lozanna shahrida, Kanadaning Toronto, Gretsiyaning Afina, Yaponiyaning Nagano, O'zbekistonning Toshkent shahridadir. Ushbu muzeylarning barchasini medal kolleksiyalarisiz tasavvur qilish qiyin. Bularning ichidan Shveytsariya Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyi faoliyati barcha talablarga javob beradi. Bu muzeyda medallar saqlanish hamda namoyish etilishiga katta ahamiyat berilgan. Ushbu muzeyda medallarning noan'anaviy tarzda ekspozitsiyasi tashkil qilingan. Har bir medal predmeti did bilan alohida qilib yilma-yil, boshqa muzeylarda kuzatilmagan holda

⁵¹ Эрназаров Э. Олимпияда – жаҳон спорти байрами. Т.: Шарқ . 2008. 14 б.

⁵² Olympic.org/museum

joylashtirilgan. Orden va medallarning qanchalik noyob va qadimiy bo'lganlari ham o'ta zamonaviy vitrinalarda, yakka, zij bo'lmagan holda joylashtirilgan. Bu esa tashrif buyurganlarning e'tiborini bo'linib ketishini oldini oladi. Har bir medalning tarixini yanada chuqurroq anglashimizga hamda ularning qiymatini qanchalik darajada baland ekanligini tushunishimizda ko'maklashadi.

Ekspozitsiyaning yana diqqatga sazovor tomoni shundaki namoyishda chiroqlarning o'ta to'g'ri va me'yorida berilganligida hamdir. Predmetlarning aynan oq fonda joylashtirilganligi ham medal ashyolarining qiymatini oshirishga xizmat qilgan. Ushbu muzeyda medallarni maxsus zalga joylashtirilganligi ham ularning yanada qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Muzeydagi medal kolleksiyalarining ko'pchiligini asl nusxalari tashkil qiladi.

Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyida tashkil etilgan medal ekspozitsiyasining asosiy qismini Olimpiyada o'yinlarida qo'lga kiritilgan medallar kolleksiyasi tashkil etadi. Ushbu muzeyda 1932- yilgi, 1936-yilgi, 1948-yilgi va 1980-yilda o'tkazilgan Olimpiyada o'yinlarining medallari saqlanadi. Ekspozitsiya zamonaviy tarzda tashkil etilgan⁵³.

Rossiya Olimpiya Qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan Rossiya Olimpiya harakatining zamonaviy sport muzeyining faoliyati. Zamonaviy sport muzeyi 2004-yil 6-aprel kuni Dialogue- Conversion Association tomonidan tashkil etilgan. Muzeyning asosiy vazifasi – Rossiya sportining ajoyib tarixi to'g'risida dalillarni to'plash, saqlash va namoyish qilish, kelajak avlodlarga jismoniy tarbiya va sportga bag'ishlangan, eng yaxshi insoniy fazilatlarini ko'rsatgan va vatanga shon-sharaf keltirgan insonlar nomlari va tarjimayi hollarini bayon etishdir⁵⁴.

Sport muzeyini tashkil qilish g'oyasi Dialogue-Conversion Assotsiatsiyasining bosh direktori Viktor Aleksandrovich Egorovga tegishli bo'lib, uning fikrini biladigan odamlari va do'stlari-taniqli sportchilar, sport namoyondalari tomonidan iliq kutib olindi.

⁵³ Olympic.org/museum

⁵⁴ www.smsport.ru/museum/

Muzeyning Vasiylik kengashining birinchi prezidenti uch karra olimpiya chempioni, o'n karra jahon chempioni Aleksandr Pavlovich Ragulin edi. Sport faxriylari kengashi ijrochi kotibi Valentina Ivanovna Makarova birinchi to'plamni shakllantirishda faol ishtirok etdi. Ekspozitsiyaning birinchi qahramonlari zobitlar va Spartak sportchilari va murabbiylarini sharaflashdi.

Zamonaviy sport muzeyining Vasiylik kengashi 2005-yildan buyon uch karra olimpiya chempioni Tamara Natanovna tomonidan boshqariladi.

Muzeyning asosiy afzalligi muzey fondlarini shakllantirish prinsipi, ularning virtualligidir. Noyob mukofotlar, sovrinlar, fotosuratlar va hujjatlarning raqamli nusxalari egalarining sport va hayot yo'llarini to'liq aks ettiradi, bu esa hech qanday jismoniy ekspozitsiyada erishilmaydi. Internet-muzeyning yana bir muhim afzalligi uning butun dunyo bo'ylab yosh avlod uchun mavjudligi va jozibadorligi hisoblanadi. Yaratilganidan buyon Zamonaviy sport muzeyi ko'rgazma faoliyati bilan shug'ullanadi. Sport faxriylari, kolleksionerlar va muzeylar bilan hamkorlik qilish, shuningdek, o'z mablag'laridan foydalanish sport tarixidagi muhim voqealarga bag'ishlangan noyob ko'rgazma ekspozitsiyalarini yaratishga imkon beradi. Zamonaviy sport muzeyi "Sochi Olimpiadasining 2014-yilgi XXII qishki Olimpiya o'yinlarining ishtirokchisi" maqomiga ega bo'ldi va "Qishki sport turlari qahramoni" elektron loyihasini taqdim etdi⁵⁵.

Rossiya Olimpiya Qo'mitasi, Rossiya Olimpiya harakatining Zamonaviy sport muzeyining faoliyati ahamiyatini baholab, muzeyning homiysi sifatida faoliyat yuritadi. Muzeyda shuningdek, "Olimpiya tarixi va uning afishalari" bo'limi, "Mahalliy sportchilar g'ururimiz" nomli bo'limlar ham mavjud bo'lib, "Olimpiada tarixi va afishlari" bo'limida qadimgi Afinada bo'lgan olimpiadachilarga topshirilgan medallar, mayoqlar va sovrinlarning har qanday nusxalarini topishingiz mumkin bo'ladi. Doimiy ravishda yangilanib turadigan ekspozitsiya Rossiyaning eng buyuk sportchilarining shaxsiy plakatlaridan iborat bo'lib, ularning virtual to'plamlari muzey veb-saytida mavjud.

⁵⁵ www.smsport.ru/museum/

Mahalliy sportchilar bo'limida esa rus millatiga mansub har qanday sportchilar haqida to'liq ma'lumot va ularning tarjimai hollari haqida ham bilib olish mumkin.

Bundan tashqari Rossiya, RSFSR, Butunittifoq kasaba uyushmalari markaziy kengashi, Moskva, Qurolli Kuchlar, Sovet armiyasi, sport jamiyatlari medallari, mukofotlari bo'limi ham mavjud unda barcha sport turi bo'yicha Sobiq Ittifoq davlati qo'lga kiritgan barcha medal turlari saqlanadi.⁵⁶

Rossiya Olimpiya Qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan Rossiya Olimpiya harakatining zamonaviy sport muzeyining faoliyati, medal kolleksiyalari Lozannadagi Olimpiya muzeyidan farqli ravishda asosan Rossiya milliy sport tarixini ochib berishga hamda hozirgi kundagi yutuqlarini ommaga yetkazib berishga xizmat qiladi. Uning boshqa muzeylardan ham asosiy farqi shunda.

Bu muzeyda medal kolleksiyalari vitrinalarda asosan umumiy holda zich joylashtirilgan. Tabiiy yorug'likning ta'minlanishiga ahamiyat katta bo'lgan. Xonalar unchalik katta bo'lmasada yorug' hamda vitrinalar qulay qilib joylashtirilgan. Medallarning faqatgina o'zi emas balki ularga daxldor nishonlar, faxriy yorliqlar va kuboklar bilan birgalikda umumiy holda ekspozitsiya tashkil etilgan. Ushbu muzeydagi medal kolleksiyalarining deyarli hammasi asl nusxa hisoblanadi.

Ushbu muzeyda asosan Rossiya sportining uzoq va yaqin tarixidagi sport musoboqalarida qo'lga kiritilgan medallar bo'lib, namoyishga qo'yilganda aynan qaysi sport turiga tegishli ekanligiga, yiliga ahamiyat bergan holda joylashtirilgan. Ekspozitsiyadagi medallarning ko'pchiligi asl nusxa ekanligi bilan ahamiyatlidir. Ba'zi ekspozitsiyalar shisha vitrina ichida tashkil etilgan bo'lsa, ba'zilari o'z idishlarida, maxsus mato ustida tashkil qilingan. Lekin medallar shu qadar ko'pligidan vitrina ichida zich joylashtirilgan.

Yuqorida aytib o'tganimizdek muzeyning asosiy afzalligi - muzey fondlarini shakllantirish prinsipi, ularning virtualligi. Noyob mukofotlar, sovrinlar,

⁵⁶ www.smsport.ru/museum/

fotosuratlar va hujjatlarning raqamli nusxalari egalarining sport va hayot yo'llarini to'liq aks ettiradi, bu esa hech qanday jismoniy ekspozitsiyada erishilmaydi⁵⁷.

Xulosa o'rnida aytish kerakki, ushbu muzeylar faoliyati bir biridan farq farq qiladi. Aynan orden va medal kolleksiyalarining o'zini misol tariqasida oladigan bo'lsak, namoyish etishda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyi barcha talablarga javob bersa, Rossiya Olimpiya Qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan Rossiya Olimpiya harakatining zamonaviy sport muzeyining faoliyati va medal ashyolarining namoyishida kamchiliklar bo'lsada, muzey jahonda o'zining muzey fondlarini shakllantirish prinsipi, va ayniqsa ularning virtualligi, noyob mukofotlar, sovrinlar, fotosuratlar va hujjatlarning raqamli nusxalari egalarining sport va hayot yo'llarini to'liq aks ettirishi bilan hech qanday jismoniy ekspozitsiyada erishilmaydigan yutuqlarga egadir.

II.2.Olimpiya shon-shuhrati muzeyi faoliyatida orden va muzey medal ashyolarini ekspozitsiyaga qo'yish masalalari

Olimpiya shon- shuhrati muzeyi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 12-yanvar PF1319- sonli farmoyishi va Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 14- avgustdagi 284-son qarori bilan tashkil etilgan. Muzeyning tantanali ochilish marosimi 1996- yil 2- sentyabrda bo'lib o'tgan.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyining tashkil etilish tarixi ham o'ziga xos. Ushbu muzey binosi 1968-yilda qurilgan. Binoning qurilishiga Toshkentda sodir bo'lgan kuchli zilzila sabab bo'lgan. Toshkent shahrining qoq markazi bo'lmish Qashqar mahallasi (hozirgi Markaz 5) zilzilaning epitsentri bo'ldi. Mahalladagi uylarning asosiy qismi vayron bo'lgan. Umumiy qilib aytganda Toshkent shahri juda katta talofat ko'rdi. Dunyoning barcha burchaklaridan do'stlik eshalonlari Toshkent shahriga yo'l oldi va Toshkent shahrining Qashqar mahallasini qayta tiklashga kirishildi. Qashqar mahallasi qisqa vaqt ichida qayta tiklandi. Aynan zilzilaning epitsentri bo'lgan maydonga "Matonat" haykali o'rnatildi. Uning atrofi ko'rkam bog' bilan o'raldi. "Matonat" haykalining sal teparog'ida esa xalqlar

⁵⁷ www.smsport.ru/museum

do'stligining ramzi sifatida 1968-yili Xalqlar do'stligi muzeyi qad rostladi. So'ngra muzey 1992-yili millatlararo madaniyat markaziga aylantirildi⁵⁸.

1996-yil yurtimizda, ayniqsa yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, ularni sportga qiziqtirish, o'sib kelayotgan kelajak avlodni ham aqlan ham jismonan sog'lom va yetuk qilib tarbiyalashda jismoniy tarbiya va sportning ahamiyati katta ekanligini, yurtimiz sportchilarining yutuqlarini ommaga namoyish etish maqsadida Toshkent shahrida Olimpiya muzeyi tashkil etish topshirig'i berildi. Toshkent shahrining eng so'lim markazlaridan birida, shahrimizning qoq markazida, atrofi anhor bilan o'ralgan sun'iy orolchada Xalqlar do'stligi muzeyi Olimpiya shon- shuhrati muzeyiga o'zgartirildi. Muzey binosi qayta rekonstruksiya qilinib, atrofi obodonlashtirilib 1996- yilda mustaqilligimizning besh yillik to'yi arafasida Olimpiya shon- shuhrati muzeyi tantanali ravishda ochildi. Muzey 25 yildirki faoliyat olib borib kelmoqda⁵⁹.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyi – mamlakatimiz sportining ko'zgusi desak adashmagan bo'lamiz. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi dunyoda beshinchi, Osiyoda birinchi va hozirgi kungacha yagona muzeydir. Bu muzeyga AQSH, Ispaniya, Shveytsariya, Gretsiya, Rossiya va boshqa ko'plab xorijiy davlatlardan noyob eksponatlar olib kelingan. Muzey nafaqat O'zbekiston sporti tarixini, balki olimpiya o'yinlari harakati tarixini ham o'zida mujassamlashtiradi. Olimpiya muzeyi egallab turgan hududi va aynan olimpiya o'yinlari tarixiga ixtisoslashtirilgan alohida muzeyligi bilan dunyodagi beshta olimpiya muzeylari qatorida xalqaro muzeylar reystriga hamda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi tarkibiga kiritilgan. Muzey yaqin qo'shni davlatlar hatto MDH davlatlari ichida birinchi ochilganligi va yagonaligi bilan alohida o'rin tutadi. Hozirgi kunga qadar muzey dunyoda va Osiyoda o'z statusini saqlab qolgan. Muzey “Lozanna olimpiya muzeyidan keyin turuvchi oliy toifali muzey” deya e'tirof etilgan⁶⁰.

⁵⁸ <https://t.me/Olympicmuseum>

⁵⁹ Axmadaliyeva G. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi. Moziydan sado. –Toshkent .2014. №4(64).-17-bet.

⁶⁰ <https://t.me/Olympicmuseum>

Respublikamiz birinchi Prezidenti I.A.Karimov rasmiy tashrif bilan Shveysariyaning Lozanna shahrida dunyoda birinchi bo'lib ochilgan Olimpiya muzeyiga tashrif buyurganlarida: “Men ham yurtimda shunday muzey tashkil etaman, chunki mening davlatimda ham sport qahramonlari talaygina”- deganlar. Respublikamiz birinchi Prezidenti tashabbuslari bilan muzey tashkil etildi. Muzeyning tashkil etilishidan asosiy maqsad O'zbekistonda yetishib kelayotgan yosh avlodni sportga qiziqtirish, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini rivojlantirish va bo'lajak olimpiya chempionlarini yetishtirish bilan bir qatorda O'zbekiston sportchilari yutuqlarini muzeyga tashrif buyurganlarga tanishtirishdir. Muzeyga yiliga olti ming nafardan ziyod tomoshabin, xorijlik sayyohlar, maktab, oliy o'quv yurt talabalari va sportchilar tashrif buyuradi. Yurtimizning mashhur sportchilari bilan hamkorlikda yoshlar uchun suhbatlar, turli tadbirlar tashkil etiladi. Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek muzeyimiz mustaqilligimizning besh yillik to'yiga ochilgan muzeydir. Umuman muzeyimiz Respublikamiz mustaqillikka erishish tarixi bilan boshlanadi⁶¹.

Muzeyning umumiy maydoni 2700 kvadrat metrni, shu jumladan ekspozitsiya maydoni 1073 kvadrat metrni tashkil etadi. Muzey Olimpiya va sport harakatiga ixtisoslashtirilgan jahondagi 14 ta muzeyning eng yiriklaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, muzey Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Lozannadagi Olimpiya muzeyi filiali ham hisoblanadi⁶².

Olimpiya harakatini, sportning milliy turlari va xalq o'yinlarini keng targ'ib etish, Olimpiya harakati bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirishga ko'maklashish muzey faoliyatining asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

Muzey asosiy fond eksponatlari soni 2500 tani, ekspozitsiyaga qo'yilgan eksponatlar soni 1015 tani tashkil etadi. Ekspozitsiyalar muzeyning birinchi va ikkinchi qavatida joylashgan bo'lib, muzeyning birinchi qavatini asosan, O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan muzeyga

⁶¹ Олимпия Шон-шухрати музейи. Йўлқўрсаткич/ Тузувчи Ахмадалиева Г. 2016.

⁶² Axmadaliyeva G. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi. Moziydan sado. –Toshkent. 2014. №4(64) -17-bet.

sovg'a qilingan, unga Olimpiya harakati va sportni rivojlantirishga qo'shgan ulkan hissasi uchun berilgan Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Oltin ordeni, Milliy Olimpiya Qo'mitalari assotsiatsiyasining Oltin ordeni, Osiyo Olimpiya Kengashining Oltin ordeni, Havaskor kurashchilar xalqaro federatsiyasining Oltin marjoni hamda xalqaro musobaqalar tomonidan taqdim etilgan kuboklar va boshqa sovg'alar alohida o'rin egallaydi.

Ikkinchi qavatda esa yozgi hamda qishki Olimpiya o'yinlari tarixi to'g'risidagi materiallar, ularda O'zbekiston sportchilarining ishtiroki, erishgan g'alabalariga bag'ishlangan. Ekspozitsiyalarda antik davr Olimpiya o'yinlariga taaluqli qadimiy tangalar, olimpiada o'yinlari medallari, esdalik nishonlari, kuboklari, pochta markalari, plakatlari, dasturlar, taklifnomalar, kitob va risolalar, boshqa bosma materiallar mavjud. Ekspонатlar ichida yana yuz yillik tarixga ega bo'lgan numizmatika ashyolari, qadimiy foto va hujjatlar, shuningdek miloddan avvalgi 450- 470- yillarga tegishli olimpiya tangalari va ko'plab medallar ham joy olgan. Eng asosiysi ekspонатlar ichida Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi kolleksiyasi tomonidan muzeyga sovg'a tariqasida taqdim etilgan noyob ekspонатlar ham joy olgan⁶³. Muzeydagi ekspонатlar ma'lum davrda jamiyatda yuz bergan voqealarni ashyoviy dalillar sifatida saqlaydi va biror madaniy yoki tarixiy voqeani isbotlash uchun ulardan dalil sifatida foydalaniladi. Bunda voqeaning o'zigina emas balki namoyish qilishdan asosiy maqsadni aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Shu turdagi axborotni mohiyatini anglab olishga intilishning o'ziga xos xususiyati uni yaqqol namoyish qila olishiga ham bog'liq. Muzey ekspонатlarini namoyish etishda yangi usullar ham qo'llanilmoqda. Muzeyga keluvchilarning orasida imkoniyati chegaralanganlar ham bo'lishi mumkinligini hisobga olib namoyish qilishning noan'anaviy usullaridan ham foydalanilmoqda. Elektron moslamalar yordamida ashyolarga virtual shakl berish orqali turli toifadagi odamlarga, hatto bolalarda ham sport turlariga taassurot qoldirish mumkin bo'lmoqda.

⁶³ Олимпия Шон-шухрати музейи. Йўлқўрсаткич/ Тузувчи Ахмадалиева Г. 2016.

Muzeyda yurtimiz sportchilarini nufuzli sport musobaqalariga kuzatish, kutib olish va taqdirlash marosimidan tashqari turli xalqaro sport tadbirlari ham o'tkaziladi. Muzeyda 1966-yil Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Prezidenti X.A. Samaranch, Osiyo Olimpiya Kengashining raisi Al Sabax, 2015- yili "Xalqaro olimpiya kuni" ni nishonlash uchun Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining Prezidenti Tomas Bax va Osiyo Olimpiya Kengashining raisi Al Sabaxlar tashrif buyurishgan. Yurtimizga tashrif buyurgan xalqaro sport arboblari ham muzeyga kirmasdan ketmaydilar. Muzey, muzey ashyolari kolleksiyalarini, asori-atiqalarini saqlash, namoyish etish, kelajak avlodga bus butunligicha yetkazish, milliy muzey fondini boyitish bilan chegaralanib qolmay, yoshlarimizni yurtimizning taniqli sportchilari bilan uchrashtiradigan va dildan suhbatlashadigan sevimli maskani hisoblanadi. Muzeyda ekskursiya faoliyati olib borilishidan tashqari yurtimizning taniqli sportchilari haqida qisqa metrajli videofilmlar ham ko'rsatiladi.

Yurtimizda o'quvchi va talaba-yoshlar o'rtasida tobora ommalashib borayotgan, ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan navqiron o'g'il-qizlar uchun chinakam chiniqish va mahorat maktabiga, katta hayot yo'lida parvoz maydonchasiga aylanib ulgurgan "Umid nihollari", "Barkamol avlod", Universiada sport musobaqalarini o'zida mujassamlagan uch bosqichdan iborat yaxlit tizim yaratilgan. Mazkur tizim orqali bugungi kunda nufuzli xalqaro maydonlarda vatanimiz bayrog'ini baland ko'tarib kelayotgan mashhur sportchilar yetishib chiqmoqda. Eng muhimi, ushbu musobaqalar yoshlarimizni ommaviy tarzda sportga, sog'lom turmush tarziga oshno qilish vositasiga aylandi.

Olimpiya Shon-shuhrati muzeyi aholining, ayniqsa, yosh avlodga respublikamizda olib borilayotgan sport sohasidagi siyosat, jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, ular orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish va maqsadli tayyorlash ishlarini tizimli tashkil etish borasida keng ko'lamli ishlar to'g'risida ma'lumot beruvchi muassasadir.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyi orden va medal ashyolarini ekspozitsiyaga qo'yish masalalari. Olimpiya shon-shuhrati muzeyida aynan medal ashyolarini ekspozitsiyasiga to'xtaladigan bo'lsak, medallar tartib bilan yilma-yil hamda aynan qaysi sport turiga tegishli ekanligiga ahamiyat bergan holda joylashtirilganligini ko'rish mumkin. Lekin ekspozitsiya muammodan holi emas, medallarning aksariyati original emas ya'ni ko'pchiligi haqiqiy bo'lmasada aynan nusxasi saqlanadi. Ba'zi vitrinalarda sportchilarimizning ko'ngillilari o'zlarining medallarini sovg'a tariqasida muzeyga taqdim qilganlari ham bor ammo bu kamchilikni tashkil etadi.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyida tashkil qilgan medal kolleksiyalarining bir qismi haqida ma'lumot:

London olimpiadasida O'zbekiston sportchilari 4 ta medalni qo'lga kiritishdi (1 ta oltin 3 ta bronza). Umumiy reyting hisobida O'zbekiston Olimpiya terma jamoasi 205 ta davlat orasida 47- o'rini egalladi.

1-o'rin - AQSH 46 ta oltin, 29 ta kumush, 29 ta bronza.

2-o'rin - Xitoy 38 ta oltin, 27 ta kumush, 22 ta bronza.

3-o'rin - Buyuk Britaniya 29 ta oltin, 17 ta kumush, 19 ta bronza.

Terma jamoa hisobiga ilk medalni Rishod Sobirov bronza medalni keltirdi. Bokschi Abbas Atoev musobaqalarning bronza medalini qo'lga kiritdi. Olimpiadaning nufuzli oltin medalini hamyurtimiz Artur Taymazov qo'lga kiritib O'zbekiston bayrog'ini balandlarga ko'tardi⁶⁴.

FILA- Xalqaro Xavaskorlar kurash Federatsiyasi bosh kotibi Mishel Dyusson tomonidan yurtboshimizga kurashning rivojlanishiga qo'shayotgan hissalar uchun topshirilgan oltin medal ham ekspozitsiyadan joy olgan.

2009-yil Yaponiyaning Tokio shahrida o'tkazilgan yoshlar o'rtasidagi birinchi Paraosiyo o'yinlari medali ham ekspozitsiyadan joy olgan.

XXI Olimpiya o'yinlari 1976-yil 17-iyuldan – 1-avgust kunlari Monreal shahrida bo'lib o'tdi. Musobaqada bokschi R.Risqiev kumush medalga , taniqli

⁶⁴Олимпия Шон-шухрати музейи. Йўлқўрсаткич/ Тузувчи Ахмадалиева Г. 2016.

futbolchi Vladimir Fyodorov bronza medaliga sazovor bo'ldilar. Ushbu medallar ham muzey ekspozitsiyasidan joy olgan.

XXII Olimpiya o'yinlarida o'zbekistonlik sportchilar ham ajoyib yutuqlarni qo'lga kiritdilar: 6 ta oltin, 4 ta kumush, 4 ta bronza medalini qo'lga kiritildi.

Xitoyda o'tkazilgan navbatdagi Olimpiadada O'zbekistondan 58 nafar sportchi sportning 15 turi bo'yicha musobaqada qatnashdilar. O'zbekiston Sport vakillari nomidan O'zbekiston bayrog'ini ochilish marosimida bokschi Dilshod Maxmudov ko'tarib o'tdi.

O'zbekiston milliy terma jamoasining 58 a'zosi, musobaqalarda oltita medalni qo'lga kiritdi:

1. Artur Taymazov – erkin kurash – oltin.
2. Abdulla Tangriev – Dzyudo – kumush.
3. Soslan Tigiev - erkin kurash – kumush.
4. Rishod Sobirov – dzyudo – bronza
5. Anton Fokin – sport gimnastikasi – bronza.
6. Ekaterina Xilko – trampolin – bronza.

XXIV Olimpiya o'yinlari Koreyaning Seul shahrida o'tkazildi. Musobaqalar 1988-yil 17-sentyabrdan 2-oktyabrgacha davom etib, unda O'zbekistonlik sportchildan 2 ta oltin, 2 ta kumush, 2 ta bronza medaliga sazovor bo'ldilar. Jumladan: kurashchilar Maxarbek Xadarsev bilan Arsen Fadzaev 1-o'ringa, og'ir atletikachi Noil Muxammadiyorov va langar bilan sakrash ustasi Rodion Gataulin 2-o'ringa, chalqancha suzish ustasi Sergey Zabolotnov 3-o'ringa ega bo'lishdi. Ular qo'lga kiritgan medallar ham ekspozitsiyadan o'rin oldi.

Yana bir vitrinadan: Taekvando sport turi bo'yicha g'olibi A.Kim qo'lga kiritgan Yevropa medali (2000-y. Sankt Peterburg) o'rin olgan. Bundan tashqari Osiyo Kikboksing chempionati oltin medali (Toshkent 2005-y), SH.Ibragimov karate bo'yicha qo'lga kiritgan VII Jahon Kubogi medali, L.Latipovning Sambo bo'yicha qo'lga kiritgan Jahon Chempionati kubogi va bronza medali (Kiev, Ukraina 2000-y), figurali uchish bo'yicha XI Osiyo oltin medali (Seul Koreya 1994-y), taekvando bo'yicha X Jahon chempionati g'olibi A.Kim qo'lga kiritgan

oltin medali, mashhur gimnastikachi Oksana Chusovitina Olimpiya va Jahon chempioni bo'lgan, ko'plab nufuzli musobaqalarda g'olib chiqqan va ularda qo'lga kiritgan medallar ham muzey ekspozitsiyasidan o'rin egallagan. Ayniqsa 2002-yilgi 14-Osiyo o'yinlarida Oksananing 2 ta oltin, 2 ta kumush medalni qo'lga kiritishi esa uning nomini afsonaga aylantirdi. Chunki u farzand ko'rganidan keyin musobaqalarda qatnashib, g'alaba qozongan dunyodagi birinchi gimnastikachi ayol sifatida tan olindi.

Navbatdagi qishki Olimpiya o'yinlari 1994-yil Norvegiyaning Lilixammer shaxrida 12-27-fevral kunlari 6 sport turi bo'yicha musobaqalar o'tkazildi. Ushbu Olimpiyadada bellashgan 67 mamlakatning 1739 sportchisi ichida 7 ta O'zbekistonlik ham bor edi ⁶⁵.

Chang'ichi Lina Cheryazova shu olimpiya o'yinlarida qatnashib, chang'ining fristayl turi bo'yicha birinchilikni qo'lga kiritdi. L.Cheryazovanning mardligiga, ko'rsatgan jasoratiga tan berib, X.A.Samaranch o'z qo'llari bilan uning bo'yniga oltin medalni taqib qo'ydi. Shu yilgi olimpiya o'yinlarida birinchi marotaba L.Cheryazova sharafiga Mustaqil O'zbekiston Respublikasi madhiyasi kuylandi va bayrog'i ko'kga ko'tarildi. L.Cheryazova Mustaqil Respublikamizga birinchi oltin medal keltirgan birinchi sportchimizdir.

Yana bir vitrinadan L.Cheryazovanning ramkaga joylashtirilgan oltin medali, sur'ati, shaxsiy chang'isi va sport kiyimi joy olgan.

1996-yilgi olimpiya o'yinlari 19-iyul – 4-avgust kunlari Atlantada bo'lib o'tgan musobaqalar zamonaviy Olimpiya harakatining 100 yilligiga bag'ishlandi va bu o'yinlar 17-iyul kuni Amerikaning Atlanta shahridagi Olimpiya stadionida yangi asr oldi o'yinlarining mash'alasi yondirildi. O'zbekiston dzyudochi Armen Bagdasarov kumush, bokschi Karim To'laganov bronza medaliga sazovor bo'lishdi. Ushbu medallarni ham muzeyda ko'rish mumkin.

XXVII Olimpiya o'yinlari Avstraliyaning Sidney shahrida bo'lib o'tdi. Avstraliyaning Sidney shahriga tashrif buyurgan musobaqachilar 2000-yil 15-sentyabrdan 1- oktyabrga qadar davom etdi.

⁶⁵Олимпия Шон-шухрати музейи. Йўлқўрсаткич/ Тузувчи Ахмадалиева Г. 2016.

Musobaqada O'zbekiston vakillaridan o'zbek o'g'loni- taniqli bokschi Muxammadqodir Abdullaev Olimpiya chempioni bo'ldi.

Ushbu o'yinlarda o'zbekistonlik sportchilar – Aleksandr Doktorishvili, Artur Taymazov oltin medal, Magomed Ibragimov kumush medal, O'tkir Haydarov va Baxodir Sultonov bronza medallari bilan taqdirlandi. Olimpiadada qatnashgan 200 dan ziyod mamlakat orasida O'zbekistonning umumjamoa hisobida 34-o'rinni egallashi jahon sport muttaxislari tomonidan katta muvaffaqiyat sifatida etirof etildi. Yuqoridagi medallarning barchasi O'zbekistonlik sportchilarning yutuq va muvaffaqiyatlarining ko'zgusi sifatida ekspozitsiyani boyitib kelmoqda.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyida ham aynan medal ashyolarini ekspozitsiyasida alohida zal tashkil qilinsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Zalda nafaqat medal predmetlari balki, sportchilarimizga medal taqdim etilayotgan jarayondan parcha videolavhalar, medallar haqida ma'lumot berib turuvchi audiogitlar tashkil qilinsa balki bu omma e'tiborini yanada tortgan bo'lar edi. Albatta videolavhalar, asosan qisqa metrajli lavhalarni namoyish etib borish muzey tomonidan tashkillashtirilgan, ammo ushbu videolavhalarda umumiy jarayonlar namoyish etib boriladi, aynan medallarga aloqador videolavhalarni ham namoyish etish tashrif buyuruvchilarning diqqatini tortishga hamda qiziqtirishiga, imkon qadar medallar ko'p joylashtirilgan zallarda tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yorug'lik ham eksponatning qiymatini ko'rsatib berishda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Ushbu muzeyda tabiiy yorug'lik yetarli tashkil qilinmaganligi sababli chiroqlar yordamidan foydalaniladi, ammo chiroqlar umumiy berilgan. Aynan bir eksponatni yoritib berishga xizmat qilmaydi. Bu muzeyda ham huddi Rossiyadagi Zamonaviy sport muzeyi kabi medal ashyolari vitrinada zich tarzda joylashtirilgan bo'lib, bu tashrifchilar e'tiborining bo'linib ketishiga xizmat qiladi.

Zamon o'zgargani sayin u bilan birga insonlarni ongi ham o'zgarib bormoqda. Shu bois muzeylardagi eksponatlarga ham boshqacha ko'z bilan qaraladigan bo'ldi. Muzeylar tashrif buyuruvchilarning bo'sh vaqtni qiziqarli

o'tkazishi mumkin bo'lgan maskanga aylanib bormoqda. Bu esa muzey ishini zamon bilan hamnafas rivojlanishni hamda yuqori texnologiyalarni joriy etilishining natijasidadir⁶⁶.

Muzeylar elitar belgilardan ozod bo'lib, o'tgan asrning klassik konsepsiyasidan yiroqlashgan holda, muzey materiallarini namoyish etishning yangi usullari, maxsus muzey strukturalari, madaniy-ta'limiy faoliyatning noan'anaviy dasturlari va qiziqarli turizm loyihalari yaratilmoqda. Albatta bugungi kunda muzeylar an'anaviy vazifalar va funksiyalardan biroz chetga chiqib, jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga ko'mak beruvchi yanada keng dasturlarni amalga oshirish kerak. Masalan ekspozitsiyalarni axborotlashda yana bir muhim aspektlardan biri muzey zallarida o'ziga xos muhit yaratish va tomoshabinlarga ko'tarinki kayfiyat baxsh eta olishdir. Aynan Olimpiya shon-shuhrati muzeyida ham huddi shunday tadbirlar olib borish kerak. Noan'anaviy tadbirlar tashkil qilish masalan, o'quvchilar bilan birgalikda sport master klasslari tashkil qilish, musoboqalar o'tkazish va musoboqalarda g'olib chiqqan o'quvchilarga muzey tomonidan esdalik sovg'alar taqdim qilish yoki aynan muzey tomonidan ishlangan muzey logotiplari tushurilgan faxriy yorliqlar yoki esdalik medallar taqdim qilish orqali muzeyga tashrif buyuruvchilarning vaqtlarini mazmunli, qiziqarli va foydali o'tkazishlariga katta hissa qo'shsa bo'ladi. Albatta bu tadbirlar belgilangan vaqtda har oyda o'tkazilishi mumkin, tashkillashtirishdan oldin maktablarga, internet saytlari orqali ommaga ham ma'lum qilinadi. Bunda noan'anaviy tadbirlar, musoboqalar o'tkazish bilan boshqa muzeylardan farqli tomonlarini omma e'tiboriga havola qilish mumkin. Musoboqalarda g'olib bo'lgan o'quvchi yoki talabalarni rag'batlantirish maqsadida aynan muzey tomonidan yaratilgan medallarning taqdim etilishi ham o'ziga xos ahamiyatga ega bo'ladi.

XXI asr muzeylar uchun "innovatsiyalar asri" deb belgilangan. So'nggi yillar mobaynida muzeyshunoslar tomonidan ommaviy auditoriyani jalb etishdagi ko'plab dolzarb masalalar ko'rib chiqilmoqda. Mazkur masalalar yuzasidan muzeyni tashkil etuvchi ilmiy va ko'ngilochar vositalari haqida, muzeyning atrof-

⁶⁶ Ж.Исмаилова., К.Нишанова. Музей ва жамият (дарслик) – Тошкент: Чинор ЭНК, 2015. - 176 б.

muhit va jamiyatning rivojiga qay darajada ta'sir etishi haqida bir qator fikrlar yuritilgan.

Muzeylarning vazifasini aniqlash uchun “faoliyat” degan so'zning lug'aviy ma'nosini tavsiflashga to'g'ri keladi. Bu so'zning ma'nosi muzeylarning ijtimoiy-madaniy vazifasini to'liq ochib beradi. Shundagina muzeyga ma'lum bir faoliyat vazifasini bajaruvchi muassasa sifatida qarash mumkin bo'ladi. Muzeyga shu tarzda yondashish uning faoliyatida boshqa muassasalar faoliyatida mavjud bo'lmagan o'ziga xos sifatlarni, ya'ni, fondlarni to'plash, yig'ish, ilmiy- tadqiqot ishlarini olib borish, ekspozitsiya- ko'rgazma uyushtirish, ta'lim- tarbiya ishlarini olib borish kabi amaliy jihatlarini ochib beradi⁶⁷.

Hozirgi kunga kelib, butun dunyo muzeylari oldida “XXI asr muzeyi qanday bo'lishi va tashrif buyuruvchilarni qanday jalb qilishi kerak”, - degan muammoli masala ko'ndalang turibdi. Muzey ashyolarini endilikda nafaqat moddiy jihatdan namoyish etish, balki ularni zamonaviy texnologiyalar yordamida turli uslublarda targ'ib etish imkoni tug'ildi.

Muzeylarning ta'lim- tarbiya vazifasi, muzeydagi eksponatlar haqidagi ma'lumotni tashrif buyuruvchilarga tushuntirishning turli usullarini qo'llash orqali ya'ni yuqorida aytib o'tganizmizdek turli xil amaliy mashg'ulotlar, ayniqsa sport muzeylariga xos bo'lgan master klasslar tashkil qilish tashrifchilarning sonini va muzey ekskursiyasining yanada tushunarliroq bo'lishiga va tashrifchilarning mazmunli vaqt o'tkazishlarini ta'minlaydi.

Xulosa o'rnida aytish kerakki, bugungi kunda aynan Olimpiya shon-shuhrati muzeyi faoliyati o'zining tashabbuskorligi bilan, tashkiliy masalalar bo'yicha va internet saytlarida ham faolligi bilan kuzatuvchilari va tashrifchilarini qiziqtirib kelmoqda ammo ushbu muzeydagi ekspozitsiya tashkil etilishi va medal kolleksiyalarining namoyish etilish masalalari kamchiliklardan holi emas. Sport muzeylarida ayniqsa medal ashyolarining ahamiyati va o'zni yuqori bo'lishini hisobga olgan holda medal kolleksiyalarini namoyish etishda zamonaviy va o'ziga xos uslublardan foydalanish uning qiymatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

⁶⁷ Исмоилова Ж.Х., Нишанова К.С. Мухаммедова М.С. Музей ва жамият. –Т.: Чинор ЭНК, 2015.

XULOSA

Moddiy va ma'naviy merosni saqlashda bugungi kundagi muzeylarning o'zni beqiyos bo'lib, ular o'zining bugungi faoliyati bilan avvalgi muzeylar faoliyatidan tubdan farq qiladi. Zamonaviy muzeylar madaniy merosni yangi qirralarini ochar ekan, millatlararo do'stlik va bag'rikenglik prinsipiga ham alohida e'tibor berish lozim.

Muzeylar xalqning ma'naviy-axloqiy kamolotida yanada muhim o'rin egallay boshladi. Qadriyatlarimizni, boy tariximizni, mustaqilligimiz odimlarini aks ettiruvchi noyob, nodir eksponatlar bilan muzey ekspozitsiyalari boyitildi. Shuningdek, muzeylarni jahon standartlariga moslashtirish, jahonga tanitish, ulardan yoshlarimiz ongida milliy g'urur va iftixor, milliy g'oyaning o'rin olishiga muhim omil bo'lishi, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantirishga alohida e'tibor berildi.

Muzeylar o'z faoliyatining chegaralarini kengaytirgan holda nafaqat o'zining an'anaviy madaniy merosini saqlash va targ'ib qilish rolini, balki zamonaviy iqtisodiy va madaniy jarayonlarning tarkibiy qismiga aylanib bormoqda.

Bugungi muzeylar kechagi ekspozitsiyalardagi bir xillik, o'zgarmas ko'rgazmalar va zerikarli ekskursiyalardan voz kechib, manzur bo'ladigan yangi yo'nalishlarda faoliyat ko'rsatmoqdalar. Muzey marketingi, menejmenti, muzey pedagogikasi, imkoniyati cheklanganlar uchun maxsus ko'rgazmalar, virtual muzeylar, yangi yo'nalishdagi loyihalar va zamonaviy texnologiyalar bugungi kunda muzeylar faoliyatini tubdan o'zgartirib yubordi.

Olimpiya shon-shuhrati muzeyida ham yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek shu vaqtgacha ko'pgina muhim xalqaro va davlat tadbirlari o'tkazilib, sportchilarimiz bilan suhbatlar, uchrashuvlarni amalga oshirish an'ana bo'lib kelmoqda. Zamonaviy texnologiyalar yordamida muzey o'z ekskursiyasini qiziqarli boyitib bormoqda.

Bitiruv malakaviy ishining birinchi bobi ikkita bo'limdan iborat. Birinchi bo'limda asosan ,medal san'atining vujudga kelish tarixi, medalning milliy badiiy

yodgorlik sifatida tarixdan egallagan katta o'zni haqida ochib berilgan. Antik davrdan boshlab zamonaviy medal san'atigacha bo'lgan davrlarda medallarning ko'rinishi, vazifasi, ishlanish texnikasi orqali bir biridan farqi, butun bir davrni ochib berishi bilan tarixiy voqealarni tasvirlab, buyuk shaxslar haqidagi qimmatli ma'lumotlarni hozirga qadar saqlanib kelishida boshqa san'at turlari kabi qo'shgan hissasi haqida ma'lumotlar keltirilgandir. Qadimgi metall buyumlari, tangalar va zargarlik buyumlari muhim voqea- hodisalarni abadiylashtirishga xizmat qilgan va bizning davrimizga qadar saqlanib qolgan. Ular orqali turli davrlarga oid muhim voqealar ham o'rganilgan. Ayniqsa, Italiya Uyg'onish davri medal san'ati va medal san'ati maktabi asoschisi Antonio Pisano(1395-1455) yaratgan medal namunalari butun dunyo medal san'atining poydevori bo'ldi va Fransiya, Germaniya kabi davlatlarda ham o'ziga xos san'atning rivojlanishiga turtki bo'ladi. Bu esa keyinchalik zamonaviy medal san'atining vujudga kelishiga va hozirga qadar qiymatini y'o'qotmagan holda o'z o'rnini egallab kelayotgan san'at turi sirasiga kirishiga zamin bo'ldi. Birinchi bo'limda medal san'atining rivoji bosqichma- bosqich ochib berilgan.

Ikkinchi bo'limda esa medal san'atida allegoriya, atributsiya va timsollarning ahamiyati o'rganildi. Bunda tasviriy san'atning bir nechta turlari o'rganilib, medal san'atiga ularning ta'siri yuqori bo'lganligi ochib berildi. Medal san'atidagi ramziylik va allegoriyalarni avval biz monumental asarlar va tasviriy san'at turlarining boshqa turlariga murojaat qilgan holda osonroq tushunamiz. Bu bizga yetkazib berilishi kerak bo'lgan g'oyani to'g'ri anglab olishimiz uchun katta yordam beradi. Mashhur haykaltaroshlar I. Shadr, Vuchetich tomonidan yaratilgan asarlar ko'rib chiqildi va ularning ushbu san'at turiga qo'shgan katta hissalari o'rganildi.

Bitiruv malakaviy ishining ikkinchi bobi Olimpiya shon-shuhrati muzeyi faoliyati va medallar kolleksiyasini namoyish etishdagi kamchilik va yutuqlari o'rganilib, ochib beriladi. Ikkinchi bob ham ikki bo'limdan iborat.

Ikkinchi bobning birinchi bo'limi asosan taqqoslashdan iborat bo'lib, jahon muzeylari faoliyati va medal kolleksiyalarini saqlash tajribasi, medal

to'plamlarining namoyish etilishi o'rganildi va ulardagi yutuq va kamchiliklar haqida keltirib o'tilgan.

Ikkinchi bo'lim esa asosan Olimpiya shon- shuhrati muzeyi faoliyati va undagi medal kolleksiyalarining namoyish etilishi, muzey medal ashyolarini ekspozitsiyaga qo'yish masalalariga bag'ishlandi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, bitiruv malakaviy ishini yozish jarayonida Olimpiya shon- shuhrati muzeyi faoliyati o'rganib chiqildi va undagi medal kolleksiyalari o'rganilib, jahon muzeylaridagi medal kolleksiyalari bilan taqqoslandi va yutuq va kamchiliklari ochib berildi.

Yuqorida aytib o'tilganidek Olimpiya shon- shuhrati muzeyi faoliyati o'zining tashabbuskorligi bilan, tashkiliy masalalar bo'yicha va internet saytlarida ham faolligi bilan kuzatuvchilari va tashrifchilarini qiziqtirib kelmoqda ammo ushbu muzeydagi ekspozitsiya tashkil etilishi va medal kolleksiyalarining namoyish etilish masalalari kamchiliklardan holi emas. Sport muzeylarida ayniqsa medal ashyolarining ahamiyati va o'rni yuqori bo'lishini hisobga olgan holda medal kolleksiyalarini namoyish etishda zamonaviy va o'ziga xos uslublardan foydalanish uning qiymatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Berilgan taklif va mulohazalar o'rinli deb topilsa hamda amaliyotga tadbqiq etilsa, medal kolleksiyalarining muzeylardagi o'rni va ahamiyati ortadi va qadimdan saqlanib kelayotgan o'z qiymatini yanada ortishiga xizmat qiladi. Ayniqsa sport muzeylarning ta'lim- tarbiya vazifasi, muzeydagi eksponatlar haqidagi ma'lumotni tashrif buyuruvchilarga tushuntirishning turli usullarini qo'llash orqali masalan, turli xil amaliy mashg'ulotlar, ayniqsa sport muzeylariga xos bo'lgan master klasslar tashkil qilish tashrifchilarning sonini va muzey ekskursiyasining yanada tushunarliroq bo'lishiga va tashrifchilarning mazmunli vaqt o'tkazishlarini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

- 1.1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2017.
- 1.2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2017. –Б. 14.
- 1.3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. –Т.: Ўзбекистон, 2017. –Б. 23.
- 1.4. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. –Т.: Ўзбекистон, 2017.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi hujjatlari

- 2.1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 23 декабрда қабул қилинган «Республика музейлар фаолиятини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори // Халқ сўзи, 1994 йил 24 декабрь.
- 2.2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Музейлар фаолиятини тубдан яхшилаш ва такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони. 1998 йил 12 январь // Халқ сўзи, 1998 йил 13 январь.
- 2.3. Ўзбекистон Республикасининг «Музейлар тўғрисида»ги Қонуни. 2008 йил 12 сентябрь // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2008 йил 37–38-сон. – Б. 12-20.

3. Adabiyotlar

- 3.1 Бекмуродов М., Рашидова М. Музейшунослик. – Т.: Ворис Али, 2006. – 102 б.
- 3.2 Исмаилова Ж., К. Нишанова. Музей ва жамият (дарслик) – Тошкент: Чинор ЭНК, 2015. 176 б.
- 3.3 Илалов И. Музееведение. Т.: Муסיқа. -2006.

- 3.4 Исмоилова Ж.Ҳ., Нишанова К.С. Муҳаммедова М.С. Музей ва жамият. –Т.: Чинор ЭНК, 2015. - 176 б.
- 3.5 Исмоилова Ж.Ҳ., Муҳаммедова М.С. Замонавий жаҳон музейшунослиги. – Т.: Munis design group, 2013. -331 б.
- 3.6. Кишманова Л. Н. Введение в античную нумизматику. М.. 1969.
- 3.7. Косарева А. Искусство медали. – Москва: «Просвещение», 1982.
- 3.8. Курязова Т.Д. Ўзбекистонда музей иши тарихи. – Т.: Санъат , 2010. - 143 б.
- 3.9. Kuryazova T.D. Muzey ishi tarixi va nazariyasi . –Т.: O'qituvchi, 2007. - 159 б.
- 3.10. Муҳаммедова С.М. Музейшунослик соҳасини ривожлантиришда миллий ва халқаро ташкилотлар фаолиятининг ўрни (XX—XXI аср). – Т.: 2017. - 299 б.
- 3.11. Нишанова К. Музей – халқ тарихи кўзгуси. –Т. :Ёшлар матбуоти, 2011. - 391 б.
- 3.12. Одноралов Н. В. Техника медальерного искусства. – Москва: «Изобразительное искусство », 1983.
- 3.13. Олимпия Шон-шухрати музейи. Йўлкўрсаткич/ Тузувчи: Ахмадалиева Г. 2016.
- 3.15. Содиқова Н.С. Маданий ёдгорликлар хазинаси. Т.:Фан-1981.
- 3.16. Содиқова Н.С. Музейное дело в Узбекистане. Т.: Фан- 1975.
- 3.17. Фузаилова Г., Хасанова М. Музеведение. –Т.: Фан ва технологиялар босмахонаси, 2008. - 192 с.
- 3.18. Эрназаров Э. Олимпияда – жаҳон спорти байрами. Т.: Шарқ . 2008.

4. Jurnal maqolalar

- 4.1. Axmadaliyeva G. Olimpiya shon-shuhrati muzeyi. Moziydan sado. – Toshkent. 2014. №4(64).-17-bet.
- 4.2. Жабборов И., Раҳимова Д. Замонавий музейшуносликнинг долзарб муаммолари // Мозийдан садо. – Тошкент, 2003. – № 1 (7). – Б. 10-12.

- 4.3. Исмоилова Ж. Музей – тарих кўзгуси // Мозийдан садо. – Тошкент, 2003. – № 2 (18). – Б. 17-78.
- 4.4. Ҳабибуллаев Н. Ўзбек музейларининг истиқболи // Мозийдан садо. – Тошкент, 1999. – № 1-2. – Б. 12-13.

5. Internet saytlar

- 5.1. <https://ru.m.wikipedia.org>
- 5.2. Olympic.org/museum
- 5.3. www.smsport.ru/museum/
- 5.4. <https://t.me/Olympicmuseum>

ILOVALAR

Qadimgi medallar

1896-yil Afinadagi (yunoniston) I Olimpiada o'yinidagi medal

1904-yil Sent-Luisdagi (AQSH) III Olimpiada o'yinidagi medal

1912-yil Stokgolmdagi (Shvesiya) V Olimpiada o'yinidagi medal

1920-yil Antverpendagi (Belgiya) VII Olimpiada o'yinidagi medal

1924-yil Shamonidagi (Fransiya) I Olimpia qishki o'yinidagi medal

1924-yil Parijdagi (Fransiya) VIII Olimpiada o'yinidagi medal

**Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining
Lozannadagi Olimpiya muzeyi medal kolleksiyasi**

**Rossiya Olimpiya Qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan Rossiya Olimpiya
harakatining zamonaviy sport muzeyi medal kolleksiyalari**

Olimpiya shon-shuhrati muzeyi medal ashyolarini ekspozitsiyasi

Medall. VIII Olimpiada o'yinlari bronza medali. 1924-yil.
Saqlash joyi – ekspozitsiya.
2-qavat 7-vitrina.

Medal. XI Olimpiada o'yinlari esdalik medali. 1936- yil. Qorli tog' Olimpiya halqalari
va 1936 yozuvi.

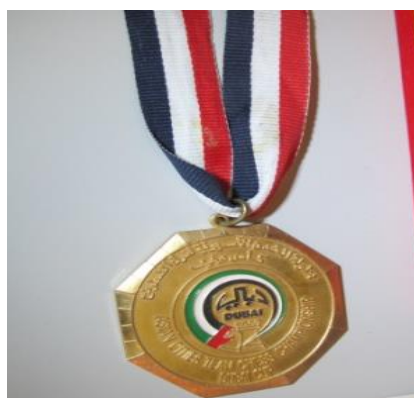
Medal. Helsinskidagii VIII qishki Olimpiada o'yinlari kumush medali. Ayol va Erkak kishi boshi
tasvirlangan "VIII OLYMPIC WINTER GAMES" yozuvli ,2-tomonida Olimpiya 5 ta xalqasi.
CITIUS, ALTIUS,FORTIUS. PATI NAGE yozuvi tushirilgan.

Medal. XIX Olimpiya o'yinlaridagi volleybol bo'yicha 1-o'rin uchun oltin medal. Mexiko 1968-yil. Old tomonida lavr bargini tutgan ayol tasvirlangan. XIX OLIMPIADA MEXICO 1968-yozuvli. 2 tomonida elkasiga g'alaba qozongan sportchini ko'tarib ketayotgan to'qqizta sportchi tasviri tushirilgan 83-smli qizil tasmadan iborat.

Medal. V Olimpiya o'yinlari bronza nishoni. 1912-yil Stokogolm 1-tomonida taxtda o'tirgan ikki ayol kishi bo'lib sportchi boshiga gulchambar kiydirishi tasvirlangan, 2-tomonida Olimpiya o'yiniga chorlayotgan kishi "OLYPIKA SPELEN STOCKHOLM 1912" yozuvi va buyuk odam tasvirlangan.

Toshkent shahri jamoasining Osiyo qit'asidagi shaharlararo shaxmat musobaqasi oltin medal, shaxmat figurasi tasvirlangan "ASIAN CITIES TEAM CHESS CHAMPIONSHIP DUBAI CUP" yozuvi bitilgan. 1996-yil.